

საკანონმდებლო პროცესის დიგიტალიზაციისა და ავტომატიზაციის პერსპექტივები საქართველოს პარლამენტში

ლადო სირდაძე

ვიადრინას ევროპული უნივერსიტეტის დოქტორანტი

გიორგი ჟორჟოლიანი

ადვოკატი

I. შესავალი

დიგიტალიზაცია ტექნოლოგიურ და სამართლებრივ ლიტერატურაში თითქმის ყოველთვის ხასიათდება, როგორც ტექსტის, გამოსახულებისა და ხმის ტრანსფორმაცია ციფრულ ფორმატში, რისი აღქმაც შესაძლებელია კომპიუტერისთვის. თუმცაღა დიგიტალიზაცია გაცილებით ფართო მოვლენას წარმოადგენს, ვიდრე ეს ფიზიკურ მატარებელზე აღქმული ობიექტების ციფრული ტრანსფორმაციაა. მისი დახასიათება უფრო მართებულია, როგორც სტანდარტიზაციის მრღვეველი ტექნოლოგია (*disruptive technology*),¹ არა მხოლოდ უმაღლესი წარმომადგენლობითი ორგანოსთვის, არამედ სახელმწიფოსთვის, მისი სამართლებრივი და ეკონომიკური სივრცისთვის, ზოგადად, როგორც მოვლენა, რომელიც რევოლუციური სიახლის მომტანია. უნდა აღინიშნოს, რომ დიგიტალიზაციის გარეშე ინტერნეტი არ იქნებოდა ისეთი, როგორსაც მას ჩვენ ვიცნობთ. დიგიტალიზაციისა და ინტერნეტის დამსახურებაა სწორედ ის, რომ ფიზიკურ სამყაროსთან პარალელურად არსებობს ვირტუალური სამყაროც, რაც თავისთავად ნაწილია ციფრული რევოლუციისა, რომელიც სამომავლოდ ადამიანისგან

სრულად დამოუკიდებელ ავტონომიურ სისტემებსა და რობოტიზაციას² გვპირდება.³

სამართლის რობოტიზაციამდე უნდა მოხდეს სამართლებრივი ტექნოლოგიების (*Legal Tech*)⁴ სრული ავტომატიზაცია, ხოლო მანამდე კი - ნაწილობრივი ავტომატიზაცია, სადაც იურიტი პირველწყაროა ავტომატიზაციის კოდისთვის. დიგიტალიზაციისგან განსხვავებით, ავტომატიზაცია, როგორც სტანდარტიზაციის მრღვეველი ტექნოლოგიისა და ინოვაციის საკითხი, ხშირად კითხვის ნიშნის ქვეშაა,⁵ რისი

¹ J. L. Bower / C. M. Christensen, *Disruptive Technologies: Catching the Wave*, Harvard Business Review, Vol. 73, Issue 1, 1995, 43-53.

² სრულყოფილი რობოტიზაციის შედეგი იქნებოდა მანქანებისა და მათი პროგრამული უზრუნველყოფის მიერ მიღებული დამოუკიდებელი გადაწყვეტილებები, რომელიც გავლენას მოახდენს არამხოლოდ ვირტუალურ სამყაროზე არამედ ფიზიკურზეც. იხ. R. Calo, *Robotics and the Lessons of Cyberlaw*, California Law Review, Vol. 103, 2015, 525-529.

³ E. Hilgendorf, *Digitization and the Law – a European Perspective*, Digitization and the Law, Robotik und Recht, Vol. 15, 2018, 9-10.

⁴ სამართლებრივი ტექნოლოგია (*Legal Tech*) არ წარმოადგენს სამართლებრივი რეგულირების ჩრილში განმარტებად და ინტერპრეტირებად ტერმინს, არამედ ესაა საფირმო სიტყვათწყობა, ფენომენი, რომელიც აერთიანებს მრავალ ტექნიკურ და სამართლებრივ ერთობლიობას. სამართლებრივი ტექნოლოგიები ესაა ის პროდუქტები და სერვისები, რომელიც ხელმისაწვდომი გახადა ახალმა ტექნოლოგიებმა, რომელიც ემსახურება იურიტის საქმიანობის ავტომატიზაციასა და გამარტივებას, როგორც ბიზნესისთვის, ასევე, მთავრობისთვის. იხ. H. J. Hellwig, *Legal Tech – wo steht die Diskussion? Fragen für eine Regulierung, Rahmenbedingungen für die Nutzung von Legal-Tech-Dienstleistungen schaffen*, AnwBI Online 2018, 908.

⁵ მაგალითად იხ. Z. Warren, *A Future Focus: The Success of Legal Tech Depends on Transformation, Not Automation*, law.com, 2020. ხელმისაწვდომია ბმულზე -

საფუძველიც, თავის მხრივ, ისაა რომ ერთი შეხედვით, ავტომატიზაცია დაკავშირებულია მხოლოდ მარტივი არაკომპლექსური სამუშაო პროცესის გამარტივებასთან, რაც არ წარმოადგენს სწორ მოსაზრებას.⁶ სწორედ ავტომატიზაციაა საფუძველი ხელოვნური ინტელექტისთვის,⁷ რომელიც დასახული მიზნისთვის შესაბამის ნიმუშებს სხვადასხვა ალგორითმის საშუალებით აგროვებს. ალგორითმებს შორის ყველაზე ფართოდ დამკვიდრებულია მანქანური სწავლების (Machine Learning)⁸ ალგორითმები, რომელთა საშუალებით ავტომატიზაციის ისეთივე შედეგი მიიღება, როგორც სტატიკურ სიტუაციაში მყოფი პიროვნების მეშვეობით იქნებოდა მიღწევადი. ასევე არსებობს ხელოვნური ინტელექტის უფრო მეტად პროგრესული სისტემები (ოპერირებადი სიღრმისეული სწავლების (Deep Learning)⁹ ალგორითმების

შედეგად), რომლებიც, თავის მხრივ, შედეგადად ურთიერთდაკავშირებული ხელოვნური ნეირონული ქსელებისგან და ხელოვნური ინტელექტისთვის ხელმისაწვდომს ხდის გაცილებით დიდ ინფორმაციას, ვიდრე ეს მანქანური სწავლების შემთხვევაშია. ეს კი ხელოვნური ინტელექტის წარმადობას მნიშვნელოვნად აუმჯობესებს – იმდენად, რომ რამდენიმე წელში ამ ტიპის ალგორითმებმა შესაძლოა სრულიად ჩაანაცვლონ ადამიანები გარკვეულ საქმიანობაში.¹⁰

სამართლის დიგიტალიზაციასა და ტრანსფორმაციას კონკრეტული მიზნები და შედეგები აქვს. მათი იდენტიფიცირება ერთობლივად უნდა მოხდეს შემდეგი მიმართულებებით: იურიტიკის ტექნიკური სამუშაოს ტექნიკისთვის დაქვემდებარება, სამართლებრივი შედეგების ალგორითმიზაცია, ბოლოს კი, კერძო სექტორისა და სახელმწიფოსთვის იურიდიული საქმიანობის კომპაქტურობა.¹¹

სტატია შეეხება საქართველოს პარლამენტში საკანონმდებლო პროცესის დიგიტალიზაციისა და ავტომატიზაციის საკითხებს, თუ რატომ არის საჭირო ტექნოლოგიური რევოლუციის გავრცელება ხსენებულ პროცესზე და რა შედეგის მომტანია ის პარლამენტისთვის. უნდა აღინიშნოს, რომ საკანონმდებლო ხელისუფლების დიგიტალიზაცია და ავტომატიზაცია სხვა ქვეყნებისთვისაც მნიშვნელოვან სიახლესა და ყურადღების ობიექტს წარმოადგენს, რასაც ცხადყოფს, მაგალითად, ელექტრონული პარლამენტის მსოფლიო კონფერენცია.¹² სტატი-

<https://www.law.com/legaltechnews/2020/01/06/a-future-focus-the-success-of-legal-tech-depends-on-transformation-not-automation-397-27792/> (30.04.2020).

⁶ არასწორია განცალკევებულად ავტომატიზაციის პროცესს დაუკავშიროთ კოგნიტური აზროვნების შესაძლებლობები და შემდეგ იგი გააკრიტიკოთ იმის გამო, რომ ავტომატიზაციის შედეგად შეუძლებელია კონკრეტული სამართლებრივი ქმედებისთვის რჩევისა და კონსულტაციის მიღება. იხ. *F. Pasquale, A Rule of Persons, Not Machines: The Limits of Legal Automation, The George Washington Law Review, Vol. 87, 2019, 7.*

⁷ ტერმინის „ხელოვნური ინტელექტი (Artificial Intelligence (AI))“ განმარტება არ არის ერთგვაროვანი. ის ძირითადად უკავშირდება ინტელექტუალური ქმედებების ავტომატიზაციას კომპიუტერული პროცესების საშუალებით. *M. Markovic, Rise of the Robot Lawyers?, Arizona Law Review, Vol. 61, 2019, 329.*

⁸ მანქანური სწავლების (Machine Learning) ფენომენი, კიდევ უფრო საკამათოა. ეს არის კომპიუტერული მეცნიერების ქვედარგი, კომპიუტერული ალგორითმების შესახებ სწავლება, თუ ხელოვნური ინტელექტის მეთოდოლოგიის კლასიფიკაცია? მეტად მისაღები შინაარსობრივი განმარტების მიხედვით, მანქანური სწავლება არის კონცეფცია, რომელიც გამოცდილებაზე სწავლითა და დაყრდნობით აუმჯობესებს საკუთარ წარმადობას დროთა განმავლობაში. *H. Surden, Machine Learning and Law, Washington Law Review, Vol. 89, No. 1, 2014, 89-90.*

⁹ პრაქტიკულად სიღრმისეული სწავლება მანქანური სწავლების ნაირსახეობას წარმოადგენს, მათი ოპერირების მექანიზმი ერთი და იგივეა, თუმცა მათი შესაძლებლობები მნიშვნელოვნად განსხვავდება. მანქანურ სწავლებას გარკვეულ ეტაპებზე სჭირდება ადამიანის ჩარევა და შესაბამისი მითითების განხორციელება, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ხელოვნური ინტელექტი შეცდომას უშვებს, რასაც არ საჭიროებს სიღრმისეული სწავლება, ასეთ დროს ხელოვნური ინტელექტი თავადვე სწავლობს საკუთარი შეცდომისა და უზუსტობის

მიზეზს, რასაც ყოველგვარი ადამიანური ჩარევის გარეშე დამოუკიდებლად ასწორებს.

¹⁰ *M. Markovic, Rise of the Robot Lawyers?, Arizona Law Review, Vol. 61, 2019, 329-330.*

¹¹ აღნიშნული მიმართულებები სხვადასხვა ლიტერატურაში შესაძლოა განსხვავებოდეს და ყოველი ავტორი საკუთარი პერსპექტივიდან სახვადეს ციფრული რევოლუციის შედეგებსა და ზეგავლენას სამართალზე, თუმცა იშვიათად არის მსჯელობა იმის შესახებ, თუ კონკრეტულად რა შედეგის მომტანია დიგიტალიზაცია და ავტომატიზაცია კანონშემოქმედებითი პროცესისთვის, სამართალწარმოებისთვის, იურიტიკისთვის და მათი საქმიანობისთვის. იხ. *E. Hilgendorf, Digitization and the Law – a European Perspective, Digitization and the Law, Robotik und Recht, Vol. 15, 2018, 10-18.*

¹² *World e-Parliament Conference - ბოლოს გაიმართა 2018 წელს, სადაც რიგმა ქვეყნებმა წარადგინეს ციფრული პარლამენტის განვითარების სტრატეგიები, მათ შორის*

ამი საკანონმდებლო პროცესის დიგიტალიზაცია და ავტომატიზაცია საქართველოს პარლამენტის მაგალითზე იქნება განხილული, თუმცა მისი გამოყენება და მისადაგება, კანონშემოქმედებითი პროცესის სხვადასხვა თავისებურების გათვალისწინებით, ყველა ქვეყნებისთვის შესაძლებელია.

II. დიგიტალიზაციისა და ავტომატიზაციის პროცესი

1. კანონპროექტის მომზადება

საკანონმდებლო პროცესი პარლამენტში იწყება საკანონმდებლო ინიციატივის წარდგენით, თუმცა უშუალოდ ინიცირებამდე საჭიროა კანონპროექტის მომზადება, რაც საკმაოდ ხანგრძლივად დასაბუთებულს საჭიროებს. გარდა შინაარსობრივი მხარისა, კანონის პროექტი და განმარტებითი ბარათი უნდა შეესაბამებოდეს საქართველოს პარლამენტის რეგლამენტით დადგენილ ტექნიკურ მოთხოვნებს. ხშირად იმ კონკრეტული მიზნის მიღწევა, რომელიც ინიციატორს გააჩნია, არც თუ ისე მარტივია. განსაკუთრებული სირთულეები იჩენს თავს შემთხვევითი კანონშემოქმედების¹³ პირობებში. დასახული მიზნის მისაღწევად - სამართლებრივი მონესრიგების შესაცვლელად - ინიციატორმა უნდა მოა-

მზადოს კანონის პროექტი და შესაბამისი განმარტებითი ბარათი. ამისათვის, პირველ რიგში, ზუსტად უნდა მოხდეს იმის განსაზღვრა, თუ რომელი კანონი უნდა შეიცვალოს. ხშირად საჭიროა, ცვლილება შევიდეს არა ერთ, არამედ რამდენიმე საკანონმდებლო აქტში. შესაბამისად, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, სწორად შეირჩეს ის კანონი, რომლითაც უნდა მოწესრიგდეს საკითხი. ეს ხშირად ვრცელ სამართლებრივ კვლევასა და ანალიზს საჭიროებს. ხშირად რთულია ასევე ერთი კანონის შიგნით სწორი ადგილის შერჩევა, თუ რომელ თავში/მუხლში უნდა შევიდეს ცვლილება.¹⁴

მნიშვნელოვანია, რომ საწყის ეტაპზე, როდესაც ტექნოლოგიური რევოლუცია მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნის პარლამენტებში ეტაპობრივად იწერება, დიგიტალიზაციის და ავტომატიზაციის პროცესი ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად იქნეს განხილული, როგორც სასიკეთო ხელსაწყოები კანონპროექტის შედგენისთვის. მართებულია აღნიშნულის განხილვა დიგიტალიზაციით დაიწყოს, რადგანაც ახალი კანონპროექტისთვის სრულფასოვანი კვლევის განხორციელების წინაპირობა სწორედ ციფრულად ხელმისაწვდომი დოკუმენტაციაა. კანონპროექტის მომზადების პროცესის სრული დიგიტალიზაცია შესაძლებელს გახდის, ერთი მხრივ, პროცესის განმავლობაში გამოყენებული და შედგენილი დოკუმენტების საერთო ელექტრონული ბაზის შექმნას, მეორე მხრივ, კი გახდება უმნიშვნელოვანესი წინაპირობა საკანონმდებლო პროცესის ავტომატიზაციისთვის. დღეს არსებული საკანონმდებლო წყაროების უნივერსალური ბაზაა ეროვნული მაცნის ვებ საიტი - matsne.gov.ge¹⁵, სადაც ინი-

იყვნენ აზერბაიჯანი და უკრაინა. ვრცლად იხ. <https://www.ipu.org/event/world-e-parliament-conference-2018#event-sub-page-13949/> (01.05.2020).

¹³ „შემთხვევით კანონშემოქმედებაში“ იგულისხმება საკანონმდებლო ორგანოს მიერ არა ერთიანი სამართლის პოლიტიკისა და განვითარების გეგმის ფარგლებში გადადგმული ნაბიჯები, არამედ ცალკეულ შემთხვევებზე დაფუძნებული კანონების მიღება. ასეთს აქვს ადგილი, როდესაც, მაგალითად, თუ სამშენებლო სამუშაოებზე პირი იღებს ჯანმრთელობის დაზიანებას, ნაცვლად აღმასრულებელი ხელისუფლების მიერ კონტროლის გამკაცრებისა, პარლამენტი ზრდის სანქციას; კონკრეტულ საქმეში მოსამართლის მიერ ნორმის არასწორად განმარტების გამო იცვლება კანონის ფორმულირება; არასრულწლოვნის დაჭრის შემდეგ ცვლილება შედის სისხლის სამართლის კოდექსში და მკაცრდება სანქცია. რა თქმა უნდა საკანონმდებლო ორგანოს როლი ამ ყველაფერში საკმაოდ დიდია, მაგრამ ნაცვლად მის მიერ საზედამხედველო ფუნქციის გაძლიერებისა და აღმასრულებელი თუ სასამართლო შტოს საქმიანობის გაუმჯობესებისა, არასწორია პრობლემის მხოლოდ კანონმდებლობაში ძებნა. ასეთ შემთხვევებში პარლამენტი ხდება იმპულსური და კანონმდებლობა კარგავს ერთიან სტრუქტურას.

¹⁴ მაგალითად, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში ცვლილების შეტანის შესახებ 2019 წლის 20 სექტემბრის კანონით (№5013-ს) ცვლილება შევიდა სკ-ის 183-ე და 186-ე მუხლებში და დამატა მითითება მშობლის მიერ ბავშვის საკუთრების განკარგვაზე. ნებისმიერი სახის დასაბუთების მცდელობა, რომ აქვს სანივთო სამართალთან არასრულწლოვნის ინტერესების დაცვის მიზნით კანონიერი წარმომადგენლის ინტერესების შეზღუდვას რაიმე კავშირი აქვს, თავიდანვე წარუმატებლობისთვისაა განწინებული, არავითარი ხელჩასაჭიდი წერტილის არარსებობის გამო.

¹⁵ აღსანიშნავია, რომ საკანონმდებლო მაცნის საიტი და მასზე განთავსებული მონაცემები, უდავოდ წარმოადგენს ბაზას, რომელიც ინდივიდუალური კანონის ან ნორმა-

ციატორს შეუძლია მოიძიოს ის კანონი, რომელშიც ცვლილება უნდა შევიდეს, თუმცა აღნიშნულ საიტზე არ არის მისაწვდომი, მაგალითად, განმარტებითი ბარათები, დასკვნები და სხვა კანონშემოქმედებით პროცესში შექმნილი დოკუმენტაცია, რაც ფაქტობრივად შეუძლებელს ხდის matsne.gov.ge მოაზრებული იყოს, როგორც ერთიანი ციფრული ბაზა კანონშემოქმედებისთვის. პარლამენტის ვებ გვერდზე განთავსებული დოკუმენტები კი ხშირად დასკანერებულ ფორმატშია, რაც ართულებს მათ შემდგომ დამუშავებასა და ავტომატიზაციისთვის გამოყენებას. გამომდინარე აქედან, სავალდებულოა, არსებობდეს სრულიად დიგიტალიზებული საკანონმდებლო აქტების საპარლამენტო ბაზა, რომელიც აღქმადი იქნება როგორც ადამიანისთვის, ასევე, სხვადასხვა პროგრამული უზრუნველყოფისთვის, რომელიც მოცემული აქტების ტრანსფორმაციას მოახდენს კოდის სახით¹⁶.

დიგიტალიზაციის შემდეგ უკვე შესაძლებელია ავტომატიზაციის განხორციელება კანონშემოქმედებით პროცესში. კანონპროექტი, როგორც ინდივიდუალური ავტომატიზებული დოკუმენტი¹⁷, უნდა ასრულებდეს ორ ფუნქციას. პირველი ეს არის, რომ ავტომატიზაციამ დიგიტალიზებული ერთიანი ბაზის ხარჯზე ინიციატორს გაუმარტივოს პროექტის მომზადება,

რომელიც ავტომატურად ტრანსფორმირდება განმარტებით ბარათში, კანონში ცვლილების შემთხვევაში კი - უშუალოდ შესაცვლელ კანონში.¹⁸ ინიციატორის მიერ შექმნილი დოკუმენტები წარმოადგენენ უმცირესი ტექსტობრივი ელემენტების ერთობლიობას, რომლებიც შემდეგ ავტომატიზაციის პროგრამით აისახება პარლამენტის მიერ ამ პროექტთან დაკავშირებით მომზადებულ ყველა სხვა დოკუმენტში - დასკვნაში, ბიუროს გადანყვეტილებაში და ა. შ. მეორე ფუნქცია კი უნდა ემსახურებოდეს ერთიანი მონაცემთა ბაზის სრულყოფას, რომელიც სამომავლო კანონშემოქმედებითი პროცესის ავტომატიზაციისას სისტემისთვის ხელმისაწვდომი იქნება, მისგან შესაძლებელი იქნება შესაბამისი ინფორმაციის ამოღება და ციტირება.

2. საქართველოს პარლამენტის რეგლამენტი, როგორც კოდი

წესების მომავალი კოდია.¹⁹ არსებობს ასევე მოსაზრება, რომ კოდი²⁰ კანონია,²¹ რომლის მიხედვითაც კიბერსივრცეში სამართლებრივი რეგულირება ხდება არა შესაბამისი სამართლებრივი ნორმების მიხედვით, არამედ კოდის საშუალებით. აღნიშნული მოსაზრება შეიძლება ითქვას, რომ კიბერსივრცის ბუნებიდან გამომდინარეობს, მოახდინოს საკუთარი თავის თვითრეგულირება, გამომდინარე იქიდან, რომ კიბერსივრცის ყოველი ელემენტი თავად კოდია.²²

საინტერესოა, ზემოაღნიშნული მოსაზრების საპირისპირო პერსპექტივა, რომლის მიხედვითაც, სამართლებრივი გაგების კანონია კოდი, რაც გულისხმობს იმას, რომ ნორმატიული სა-

ტიული აქტის დამუშავებისთვის საკმაოდ დახვეწილია. მას გააჩნია კანონის სტრუქტურის, ცვლილებების და დაკავშირებული დოკუმენტების ნახვის ფუნქციები, რაც თავისთავად ავტომატიზაციის პროცესისთვის წინაპირობებს ქმნის.

¹⁶ ხშირად ელექტრონულ ბაზებში დოკუმენტაცია ინახება ფოტოფორმატის სახით, მიუხედავად იმისა უშუალოდ ეს დოკუმენტი PDF თუ სხვა ფორმატშია მოცემული, რაც ფაქტობრივად შეუძლებელს ხდის იმას რომ აღნიშნული დოკუმენტიდან საჭირო ინფორმაცია დაკოპირდეს, აღნიშნული პრობლემის გადასაჭრელად შესაძლოა გამოყენებული იყოს სიმბოლოების ოპტიკური ამოცნობა (Optical Character Recognition (OCR), რომლის საშუალებითაც შესაძლებელია დასკანერებულ დოკუმენტში აღქმადი სიმბოლოების დამუშავება და დიგიტალიზაცია. *N. Saxena / H. Parveen, Text Extraction Systems for Printed Images: A Review, International Journal of Advanced Studies of Scientific Research, Vol. 4, No. 2, 2019, 515.* ქართული შრიფტის ოპტიკური ამოცნობა შესაძლებელია ABBYY FineReader Engine 12-ის მეშვეობით.

¹⁷ *M. Hartung / M. Bues / G. Halbleib, Legal Tech How Technology is Changing the Legal World, C.H. Beck, Munchen, 2018, 258-259.*

¹⁸ ცვლილებისთვის ავტომატიზაციის საფეხურები შემდგომად უნდა იყოს დალაგებული: კანონპროექტი - კანონი, რომელიც უნდა შეიცვალოს - რეგულაცია, რომელიც უნდა შეიცვალოს.

¹⁹ *შ. ბრაიდენბახი*, გადანყვეტილებების, პროცესისა და ნორმების გამოყენების ავტომატიზირება: წესების მომავალი კოდია, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი 2/2020, 1.

²⁰ კოდში იგულისხმება კომპიუტერული კოდი.

²¹ *L. Lessig, Code: And Other Laws of Cyberspace, Version 2.0, Basic Books, New York, 2006, 5.*

²² იქვე.

ფუძველი ანაცვლებს კოდის შინაარსობრივ ფუნქციას და იქვემდებარებს მას. თავის მხრივ, კოდსა და კანონებს ბევრი საერთო აქვთ, მაგალითისთვის, ორივე მათგანს გამოყენებისთვის გააჩნია წინაპირობები, მათი გამოყენება მიმართულია გარკვეული შედეგის დადგომისკენ, თუმცა მათ შორის უდიდეს სხვაობას წარმოადგენს ის, რომ კანონი უთითებს, თუმცა მითითების აღსრულება არ არის ავტომატური პროცესი და პირი შეიძლება სულაც არ დაემორჩილოს მას. ხოლო კოდი დამოუკიდებლად განსაზღვრავს, თუ რისი გაკეთება ან არ გაკეთება შეუძლია პირს, რაც გამორიცხავს ნებისმიერ ჩარევას მის აღსრულებაში, კოდი თავისივე სავალდებულოდ განსაზღვრული პირობებით არის თვითაღსრულებადი.²³ აღნიშნულის ტრანსფორმაცია კანონშემოქმედებისთვის, იმ შემთხვევაში, თუ ის ავტომატიზებულ პროცესად გადაიქცევა, გამოიხატება იმაში, რომ წესი (რეგლამენტი), რომელიც შესაბამისი მოხელეების საშუალებით მექანიკურად არის აღსრულებადი, მაგალითად, კანონპროექტის ინიცირებისა და განხილვის ეტაპზე გადაიქცევა სრულიად ავტომატურ პროცესად, რაც დაზოგავს რესურსს და უზრუნველყოფს შესაბამისი წესის (რეგლამენტის) ავტომატურ აღსრულებას, რაც გამორიცხავს „ადამიანურ“ შეცდომებს. წინამდებარე სტატიის მიზნიდან გამომდინარე განხილული უნდა იქნეს პარლამენტის მუშაობის წესის განმსაზღვრელი ნორმატიული საფუძველი. საქართველოს პარლამენტის რეგლამენტი, რომელიც მოიაზრება სწორედ იმ კოდის საფუძველად,²⁴ კანონშემოქმედებითობის პროცესს გადააქცევს ავტომატიზებულად.

3. ინიცირება

საკანონმდებლო ცვლილების უშუალოდ ინიცირების ეტაპი გულისხმობს ინიციატორის მიერ მომზადებული პროექტის თანმდევ დოკუმენტებთან ერთად საკანონმდებლო ორგანოსთვის წარდგენას. საქართველოს პარლამენტის რეგლამენტის 102 I მუხლის შესაბამისად, საქართველოს პარლამენტის საორგანიზაციო დეპარტამენტს გადაეცემა პროექტი, განმარტებითი ბარათი და მიმართვის ფურცელი და ხდება მის მიერ რეგისტრაცია. მიმართვის ფურცლის მომზადების დიგიტალიზაცია და ავტომატიზაცია ტექნიკურად ძალიან მარტივია. ინიციატორის მიერ მისი შედგენისას, რეალურად, არ ხდება შემოქმედებითი პროცესის შედეგად რაიმე ახალი ტექსტის შექმნა. როგორც წესი, თითქმის ყველაფერი კოპირდება გამზადებული კანონპროექტიდან ან განმარტებითი ბარათიდან. ხოლო რაც არ კოპირდება, წარმოადგენს შაბლონურ ტექსტს, რომელიც ერთნაირია თითქმის ყველა მიმართვის ფურცელში. როგორც ზემოთ აღინიშნა, ინიციატივის მომზადებისას დიგიტალიზაციისა და ავტომატიზაციის ელემენტების გამოყენება გაადვილებს შემდეგ პროცესს. რადგანაც ამ პროცესის შედეგად სისტემაში უკვე შეყვანილია ყველა მონაცემი - ინიციატორები, მათი რაოდენობა, სტატუსი (პარლამენტის წევრი, ფრაქცია...), ხოლო საორგანიზაციო დეპარტამენტის უფროსის მონაცემები ისედაც ცნობილია ავტომატიზაციის პროგრამისთვის, მას შეუძლია, (ხელმომწერების მიხედვით) პროექტის ტექსტსა და განმარტებით ბარათში²⁵ მოძებნოს ინიციატორი და ეს ორი ინფორმაცია - შაბლონური და კონკრეტულ ინიციატივაზე დამოკიდებული, ავტომატურად დაუკავშიროს ერთმანეთს. ამ უმცირესი ტექსტობრივი სტრუქტურული ელემენტების გაერთიანებით მიიღება ავტომატიზებული მიმართვის ფურცელი, რომელიც, ერთი მხრივ, დაზღვეულია შეცდო-

²³ S. Hassan / P. D. Filippi, The Expansion of Algorithmic Governance: From Code is Law to Law is Code, Field Actions Science Reports, The journal of field actions, Special Issue 17, 2017

²⁴ ალტერნატიულად საქართველოს პარლამენტის რეგლამენტია სწორედ ის კოდი, რომელიც მიუთითებს შესაბამის მოხელეს, თუ როგორ უნდა განხორციელდეს კანონშემოქმედებასთან დაკავშირებული საორგანიზაციო საკითხები.

²⁵ ნორმატიული აქტების შესახებ საქართველოს ორგანული კანონის 17 I ვ) მუხლის მიხედვით, განმარტებით ბარათში მიეთითება კანონპროექტის ინიციატორი.

მისაგან²⁶, ხოლო, მეორე მხრივ, საერთოდ არავითარ დროს არ მოითხოვს და უზოგავს ინიციატორს რესურსებს. თუ პროექტს მომზადების პროცესში ემატება ინიციატორი, მისი ჩამატება ხდება ერთ ადგილას. სემანტიკური ბმების დახმარებით სისტემა ავტომატურად ასახავს შესაბამის პირზე მითითებას კონტექსტის მიხედვით ყველა საჭირო ადგილას. როდესაც ერთი ინიციატორის ჩანაცვლება ხდება რამდენიმე, საჭირო აღარ არის გრამატიკული თვალსაზრისით ტექსტის შეცვლა („წარმოვადგენ“ - „წარმოვადგენთ“), რადგანაც პროგრამას ამის გათვალისწინება და ასახვა ავტომატურად შეუძლია. ეს დროსაც ზოგავს და შეცდომის შესაძლებლობასაც გამოორიცხავს.

4. საორგანიზაციო დეპარტამენტის დიგიტალიზაცია და ავტომატიზირება

რეგლამენტის 102 I მუხლის მიხედვით, საქართველოს პარლამენტის საორგანიზაციო დეპარტამენტი აღრიცხავს და რეგისტრაციაში ატარებს კანონპროექტს. საქართველოს პარლამენტის უცვლელი ტრადიციაა, რომ კანონპროექტისთვის ნომრის მინიჭებასა და მის რეგისტრაციას არა საქმისწარმოების დეპარტამენტი, არამედ საორგანიზაციო დეპარტამენტი ახორციელებს. ასევე, ნომრის მინიჭება ხდება ხელით და არა ელექტრონულად. 2018 წელს მიღებული ახალი რეგლამენტის მომზადებისას განხილვების შედეგად მიზანშეწონილად ჩაითვალა აღნიშნული ტრადიციის შენარჩუნება. თუმცა, სურვილის შემთხვევაში, აღნიშნული პროცესის საორგანიზაციო დეპარტამენტშივე

²⁶ ავტომატიზირებული სისტემის გამოყენებით გამოორიცხება ისეთი შეცდომები, როგორებიცაა მიმართვის ფურცელში ისეთი პირის მითითება, რომელიც არ არის მოხსენიებული განმატებით ბარათში; მისი სტატუსის შეცდომა (მაგალითად, „პარლამენტის თავჯდომარე“ „პარლამენტის წევრის“ ნაცვლად, რადგანაც კონსტიტუციის 45-ე მუხლისა და საქართველოს პარლამენტის რეგლამენტის 99 II მუხლის მიხედვით, საკანონმდებლო ინიციატივის უფლების მქონე სუბიექტია არა პარლამენტის თავჯდომარე, არამედ პარლამენტის წევრი); რეგლამენტის მუხლის შეცდომა, შეცდომა კანონპროექტის სახელის კოპირებისას (განსაკუთრებით, როდესაც სახელი რამდენჯერმე იცვლება ინიცირების პროცესში და საჭიროა მისი ჩასწორება, როგორც უშუალოდ კანონის პროექტში, ისე განმარტებით ბარათსა და მიმართვის ფურცელში).

დიგიტალიზაციასა და ავტომატიზაციას არაფერი უშლის ხელს და მხოლოდ უმნიშვნელო პროგრამული ფუნქციის შედგენას გულისხმობს. შედეგად პროგრამას უკვე ავტომატურად ეცოდინებოდა, როდის მოხდა კანონპროექტის თარიღის მინიჭება, რაც, რეგლამენტის 102 II მუხლის მიხედვით, ითვლება კანონპროექტის პარლამენტისათვის წარდგენის თარიღად. სწორედ აღნიშნულ თარიღზეა დამოკიდებული, თუ როდის იქნება პროექტი განხილული ბიუროზე²⁷ და ამ თარიღზე დაფუძნებით პროგრამას შეუძლია ავტომატურად გაუგზავნოს შესაბამის ბიუროს კანონპროექტი (იურიდიული დეპარტამენტისა და საბიუჯეტო ოფისის მიერ დასკვნების მომზადების შემდეგ).

რეგისტრაციის შემდეგ, რეგლამენტის 101 I ბ) 1 მუხლის შესაბამისად, საორგანიზაციო დეპარტამენტი წარმოდგენილ კანონპროექტს გადასცემს იურიდიულ დეპარტამენტსა და საბიუჯეტო ოფისს. აღნიშნული ფუნქციის ავტომატიზირება უმარტივესია. შესაბამის საქალაქში მოხვედრისა და ნომრის მინიჭების შემდეგ ავტომატურად ხდება მისი გაგზავნა საჭირო სუბიექტისთვის.

გარდა ამისა, როდესაც ხდება კანონპროექტის გადაცემა ბიუროსთვის, (იურიდიული დეპარტამენტისა და საბიუჯეტო ოფისის დასკვნებთან ერთად) რეგლამენტის 102 III მუხლის შესაბამისად, მას უნდა ერთოდეს პარლამენტის აპარატის იურიდიული და საორგანიზაციო დეპარტამენტების მიერ მომზადებული კანონპროექტის განხილვის პროცედურის დაწყების შესახებ პარლამენტის ბიუროს გადანყვეტილების პროექტი. აქ მითითებული უნდა იყოს კანონპროექტის დასახელება, ინიციატორი, ავტორი, პარლამენტისათვის წარდგენის თარიღი, წამყვანი და სავალდებულო კომიტეტები, კანონპროექტის კომიტეტის და პლენარულ სხდომებზე განხილვის სავარაუდო თარიღი. პროგრამამ უკვე იცის კანონპროექტის დასახელება, ინიციატორი, ავტორი, ამდენად, მისი მითითება შესაბამის გრაფაში ავტომატურად შე-

²⁷ რეგლამენტის 101 I ბ) 2 მუხლის მიხედვით, კანონპროექტი გადაეცემა პარლამენტის ბიუროს უახლოეს სხდომას, თუ იგი წარდგენილია ბიუროს სხდომის წინა კვირის ხუთშაბათამდე.

იძლება ყოველგვარი სირთულის გარეშე. რაც შეეხება საკომიტეტო და პლენარული მოსმენების თარიღს, იმ გამოთვლების განხორციელება, რომლებსაც აკეთებს დეპარტამენტის თანამშრომელი, პროგრამასაც შეუძლია. კოდი ინერება რეგლამენტის მუხლების შესაბამისად და ბიუროს სხდომის თარიღის მიხედვით ავტომატურად დაანგარიშდება განხილვის სავარაუდო თარიღები. თუ სისტემამ იცის, ბიუროს სხდომის თარიღი და რა ვადა აქვს კომიტეტს პროექტის განსახილველად და პლენარული სხდომისთვის გადასაცემად, ელემენტარული გამოთვლების ავტომატურად განხორციელებას წინ აღარაფერი უდგას. ბიუროზე განხილვის თარიღი პროგრამას თავისით შეუძლია დაადგინოს რეგლამენტის 101 | ბ) მუხლის მიხედვით, იმის გათვალისწინებით, თუ როდის დარეგისტრირდა იგი საორგანიზაციო დეპარტამენტში. საჭიროების შემთხვევაში (მაგალითად, ბიუროს სხდომა გაუქმდა), პროგრამას შეუძლია ავტომატურად განაახლოს ეს თარიღი. სისტემაში ისედაც ასახული იქნება ბიუროს რეალურად გამართვის თარიღი.

ყველაზე რთულია სავარაუდო სავალდებულო და წამყვანი კომიტეტების განსაზღვრა, რადგანაც ავტომატიზაცია სრულდება იქ, სადაც საჭიროა გადანყვეტილება უშუალოდ მიიღოს ადამიანი²⁸. თუმცა აღნიშნულის ნაწილობრივი ავტომატიზაცია მაინც შესაძლებელია. ეს პროცესი არ ხდება ქაოტურად და შემთხვევითობის პრინციპზე დაფუძნებით, არამედ ყოველთვის ემორჩილება გარკვეულ ლოგიკას (თუმცა საკმაოდ რთულს, რადგანაც საჭიროა ბევრი მნიშვნელოვანი დეტალის გათვალისწინება). თუ პირი, რომელიც იურიდიულ ან საორგანიზაციო დეპარტამენტში პასუხისმგებელია სავალდებულო და წამყვანი კომიტეტების დადგენაზე, პროგრამას ასწავლის ლოგიკას, თუ რა პრინციპით არჩევს ცალკეულ შემთხვევაში წამყვან და სავალდებულო კომიტეტს, Machine Learning-ის დახმარებით შესაძლებელია მათი ავტომატურად განსაზღვრა. მოგვიანებით დეპარტამენტის თანამშრომელს შეუ-

ძლია, გადაამოწმოს და, სურვილის შემთხვევაში, შეცვალოს პროგრამის მიერ შერჩეული კომიტეტი. მაგალითად, შეიძლება პროგრამისთვის სწავლება, რომ თუ ცვლილება შედის პარლამენტის რეგლამენტში, წამყვან კომიტეტად მიეთითოს საპროცედურო საკითხთა და წესების კომიტეტი; თუ ცვლილება შედის ბავშვის უფლებათა კოდექსში, წამყვან კომიტეტად განისაზღვროს ადამიანის უფლებათა დაცვისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის კომიტეტი, ხოლო თუ ამ კოდექსს ახლავს თანმდევი კანონპროექტის სახით ცვლილება სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში²⁹, მაშინ სავალდებულო კომიტეტად ასევე მიეთითოს იურიდიულ საკითხთა კომიტეტი. რა თქმა უნდა, აღნიშნული მთლიანად დამოკიდებულია პასუხისმგებელი პირის სურვილზე და მის მიერ შემუშავებულ პრაქტიკაზე, რომლის მიხედვითაც წლების განმავლობაში ხდება პარლამენტში წამყვანი და სავალდებულო კომიტეტების განსაზღვრა. მას შეუძლია მიუთითოს ნებისმიერი პირობა, თუ რა შემთხვევაში რომელი კომიტეტი უნდა იქნეს მითითებული, ტექნიკურად კი ამ პროცესის ავტომატიზაცია მეტად მარტივია. ცუდ შემთხვევაში, თუ არ იქნება საჭიროდ მიჩნეული კომიტეტების განსაზღვრის ავტომატიზაცია, სულ მცირე, დიგიტალიზაციას არაფერი უდგას წინ. ეს გულისხმობს, რომ ნაცვლად კომიტეტების ჩანერგისა ან დაკოპირებისა, ღილაკზე თითის ერთი დაჭერით მოხდება მათი მონიშვნა ჩამონათვალში და შემდეგ პროგრამა ავტომატურად გამოსახავს მათ საჭირო ადგილას. დოკუმენტის ამ გზით გენერირება არაფერ განსაკუთრებულს არ წარმოადგენს და მარტივი მექანიზმით შესაძლებელი იქნება პროცესის გამარტივება და დროის დაზოგვა.

სავარაუდო სავალდებულო და წამყვანი კომიტეტების განსაზღვრისთვის და არამხოლოდ მათი განსაზღვრისთვის, მნიშვნელოვანია Machine Learning-ისთვის დამატებითი პირობის შექმნა, რომელიც დასწავლასა და ავტომატიზაციას თვითმყოფადს გახდის. ასეთი დამატე-

²⁸ შ. ბრაიდენბახი/ფ. გლატიცი, სამართლის დიგიტალიზაცია, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი 1/2020, 3.

²⁹ თუმცა მხოლოდ თანმდევი კანონპროექტის ინიცირება არაა საკმარისი. საჭიროა რომ გათვალისწინებული ცვლილებები რეალურად უზრუნველყოფდეს ინიციატორის მიზნის მიღწევას.

ბა შესაძლოა იყოს ბუნებრივი ენის დამუშავება (Natural Language Processing (NLP)), რაც გულისხმობს ბუნებრივად აღქმადი ენობრივი კონსტრუქციის დამუშავებას კომპიუტერის მიერ ისე, რომ საბოლოოდ მისთვის დამუშავებადი იყოს ბუნებრივი ენა. NLP აქტიურად გამოიყენება სამართლებრივი კვლევისთვის, სამართლებრივი დოკუმენტაციის ავტომატიზაციისთვის და იურიდიული მომსახურებისთვისაც კი.³⁰ შესაბამისად NLP-ს გამოყენება შესაძლებელია პროცედურული გადაწყვეტილებების მისაღებად. შესაბამისი კანონპროექტის დამუშავების შემდეგ, როდესაც ხელოვნური ინტელექტი NLP-ს საშუალებით კანონპროექტის ტექსტში ამოიკითხავს, რომ ცვლილება შედის ბავშვის უფლებათა კოდექსში, მან ავტომატურად განსაზღვროს ნამყვან კომიტეტად ადამიანის უფლებათა დაცვისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის კომიტეტი და ყოველი ასეთი შემთხვევისთვის კანონპროექტში ამოკითხული ინფორმაციის შედეგად შესაბამისი მოხელის ჩარევის გარეშე განსაზღვროს სავალდებულო და ნამყვანი კომიტეტები.

ყოველივე ზემოაღნიშნულის შედეგად მოხდება კანონპროექტის განხილვის პროცედურის დაწყების შესახებ პარლამენტის ბიუროს გადაწყვეტილების პროექტის მომზადების თითქმის სრული ავტომატიზაცია, რაც დაზოგავს დროს და გამორიცხავს მონაცემების შეყვანისას მექანიკური შეცდომის დაშვებას.

5. იურიდიული დეპარტამენტისა და საბიუჯეტო ოფისის დასკვნები

რეგლამენტის 102 V მუხლის შესაბამისად, პარლამენტის იურიდიული დეპარტამენტი ამონებს წარმოდგენილ განმარტებით ბარათში მითითებულ ზოგად ინფორმაციას კანონპროექტის შესახებ, ასევე მითითებებს კანონპროექტის მომზადების პროცესში მიღებულ კონსულტაციებთან, კანონპროექტის საერთაშორისო სამართლებრივ სტანდარტებთან მიმართებასთან, მის ავტორთან და ინიციატორთან დაკავშირებით.

ის, რომ ავტომატიზაცია სრულდება იქ, სადაც საჭიროა ადამიანის მიერ ანალიზის გაკეთება და გადაწყვეტილების მიღება, უკვე მრავალჯერ აღინიშნა. შესაბამისად, ამის ჩანაცვლება პროგრამის მიერ შეუძლებელია. მაგრამ მეტად მარტივია ამ ანალიზის შედეგის დასკვნის დოკუმენტში ასახვის ავტომატიზაცია. დეპარტამენტის სტანდარტული დადებითი დასკვნა შედგება მითითებისაგან, თუ რომელ კანონპროექტს ეხება დასკვნა, რასაც მოსდევს ინფორმაცია, რომ დეპარტამენტმა განიხილა კანონპროექტი და რომ მიზანშეწონილად მიაჩნია მისი განხილვის პროცედურის დაწყება. ეს დოკუმენტი ტექნიკურად მარტივი შესადგენია და მისი ავტომატიზირება მეტად იოლია. მთავარ გამოწვევას წარმოადგენს იმ პროცესის დიგიტალიზაცია და ავტომატიზაცია, რომელიც წინ უძღვის დასკვნის, როგორც სამართლებრივი ანალიზის პროდუქტის, შედგენას.

იმის გათვალისწინებით, თუ რას ამონებს იურიდიული დეპარტამენტი, მის მიერ დასკვნის მომზადებისას მხოლოდ იმის ავტომატიზაცია შეიძლება მოხდეს სრულად, რომ სისტემამ თავისით შეაღაროს განმარტებით ბარათში მითითებული ინიციატორები და საორგანიზაციო დეპარტამენტისთვის გაგზავნილ მიმართვის თავფურცელზე ხელმოწერი პირები. თუ ამ მიმართვის ფურცლისა და განმარტებითი ბარათის შედგენაც ავტომატურ რეჟიმში პროგრამის მიერ მოხდა, მაშინ შესაძლებელიც არაფერი იქნება, რადგანაც რეალურად ესენი ერთი და იგივე ტექსტური სტრუქტურული ელემენტები იქნება, რომლებიც უბრალოდ ორ ადგილასაა სისტემის მიერ გამოსახული და იდენტურია. თუ მიმართვის ფურცლისა და განმარტებითი ბარათის შედგენა არ მომხდარა სისტემის მიერ, ამ შემთხვევაშიც შესაძლებელია შედარების პროცესის ავტომატიზირება, რადგანაც პროგრამას შეუძლია წაიკითხოს და ავტომატურად შეაღაროს განმარტებით ბარათში მითითებული და მიმართვის ფურცელში ხელმოწერი პირები ერთმანეთს. ეს განსაკუთრებულ ავტომატიზირებას არ წარმოადგენს, თუმცა რამდენიმე ინიციატორის შემთხვევაში და განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ცვლილებები

³⁰ R. Dale, Industry Watch Law and Word Order: NLP in Legal Tech, Natural Language Engineering, Vol. 25, Issue 1, 2018, 212-216.

ბათა პაკეტში არაერთი პროექტი და განმარტებითი ბარათია, შესაძლოა ამან საკმაოდ ბევრი დრო დაზოგოს. გარდა ამისა, რეგლამენტი ადგენს ცალკეულ შემთხვევებს, როდესაც, გარკვეული კანონპროექტის ინიციატორი არ შეიძლება იყოს გარკვეული სუბიექტი³¹. სისტემას შეუძლია, ავტომატურ რეჟიმში შეამონმოს ყველა პროექტი, ამოიცნოს, რომელ საკანონმდებლო აქტში შედის ცვლილება, ვინ არის მისი ავტორი და მარტივად გამოავლინოს რეგლამენტთან შეუსაბამობის შემთხვევები.

რაც შეეხება კანონპროექტის ავტორისა და მომზადების პროცესში მიღებული კონსულტაციების გადამონმებას, აქ დეპარტამენტის შესაძლებლობები ისედაც შეზღუდულია, რადგანაც რეალურად არ არსებობს რაიმე მექანიზმი, რის მიხედვითაც მოხდებოდა ინფორმაციის სისწორის შემოწმება. ასეთის არსებობის შემთხვევაში, შესაძლებელია ამ წესის პროგრამისთვის სწავლება, თუმცა, სავარაუდოდ, აქ დეპარტამენტი უნდა დაეყრდნოს ინიციატორის მიერ მითითებულ ინფორმაციას.

განმარტებითი ბარათის შემოწმებისას იურიდიული დეპარტამენტის თანამშრომლის მხრიდან შინაარსობრივად ყველაზე დატვირთულია კანონპროექტის შესახებ ზოგადი ინფორმაციისა და მისი საერთაშორისო სამართლებრივ სტანდარტებთან მიმართების ანალიზი. რადგანაც აქ საჭიროა იურისტის მიერ სამართლებრივი შეფასების გაკეთება და გადანყვეტილების მიღება, ავტომატიზაციის ფარგლები შეზღუდულია. როდესაც საქმე ეხება კანონპროექტის საერთაშორისო სამართლებრივ სტანდარტებთან მიმართებას, შესაძლებელია მხოლოდ იმაზე ფიქრი, თუ როგორ ხდება რეალურად დეპარტამენტის თანამშრომლის მიერ აღნიშნულის შემოწმება. როგორც წესი იურისტი ყოველ ჯერზე ჯერ ადგენს, თუ რა საერთაშორისო სამართლის სტანდარტები

არსებობს და შემდეგ ახდენს კანონპროექტით გათვალისწინებული ცვლილებების მათთან შედარებას - სუბსუმციას. ამიტომ შესაძლებელია, პროგრამაში აღირიცხოს ყველა ის საერთაშორისო სტანდარტი, რომელსაც მიიჩნევს დეპარტამენტის თანამშრომელი მნიშვნელოვნად და რომლებითაც ხელმძღვანელობს ცალკეულ შემთხვევებში (ამ ჩამონათვალის გაზრდა დროთა განმავლობაში, რა თქმა უნდა შესაძლებელია, პრაქტიკაში გამოვლენილი ახალი საჭიროებებიდან გამომდინარე). შედეგად, ნაცვლად იმისა, რომ მან ყოველ ჯერზე თავიდან განსაზღვროს ეს პრინციპები, უკვე გამზადებულია სია, რომელთან მიმართებითაც უნდა მოხდეს ინდივიდუალურ შემთხვევებში პროექტით გათვალისწინებული მოწესრიგების სუბსუმცია. თავად სუბსუმციის პროცესის დიგიტალიზაცია ამ ეტაპზე ნაკლებ სავარაუდოა, რადგანაც იგი გულისხმობს ადამიანის მიერ კომპლექსური სამართლებრივი ანალიზის განხორციელებას და გადანყვეტილების მიღებას. მაგრამ ამ გადანყვეტილების ტექნიკური გაფორმება უკვე განეკუთვნება ავტომატიზაციის შესაძლებლობის ფარგლებს. დეპარტამენტის თანამშრომელი მიჰყვება პრინციპების ჩამონათვალს და ამოწმებს თითოეულთან მიმართებას. თუ რომელიმე მათგანს არ შეესაბამება კანონპროექტი, იგი ირჩევს და ნიშნავს მას. ის ასევე ნიშნავს, თუ კონკრეტულად პროექტის რომელი პუნქტი არის შეუსაბამო (თუ მთლიანად პროექტი). რადგანაც პროექტი შედგენილია ამ პროგრამის გამოყენებით, ის წარმოადგენს არა ერთიან ტექსტს, არამედ უმცირესი ტექსტობრივი სტრუქტურული ელემენტების ერთობლიობას. ამიტომ დეპარტამენტის თანამშრომელს შეუძლია ღილაკზე თითის ერთი დაჭერით ამოირჩიოს ის სტრუქტურული ერთეული, რომელიც არ შეესაბამება ამა თუ იმ საერთაშორისო სამართლებრივ სტანდარტს. მას შემდეგ, რაც უკვე მონიშნულია, თუ პროექტის რა ნაწილია შეუსაბამო და თუ რას არ შეესაბამება ის, პროგრამას შეუძლია მარტივად დაუკავშიროს ისინი ერთმანეთს და მოახდინოს ტექსტის გენერირება, რომ რადგანაც ინიცირებული პროექტი ითვალისწინებს სამართლებრივი მოწესრიგების ასეთ ცვლილებას, ეს არ შეე-

³¹ მაგალითად, რეგლამენტის 99 IV მუხლის მიხედვით, მხოლოდ პარლამენტის წევრი, კომიტეტი ან ფრაქცია არის უფლებამოსილი, პარლამენტს წარუდგინოს რეგლამენტის პროექტი; 99 V მუხლით, კანონპროექტი, რომლის ავტორია საქართველოს მთავრობა, არ შეიძლება საკანონმდებლო ინიციატივის წესით წარადგინოს პარლამენტის წევრმა, საპარლამენტო ფრაქციამ ან პარლამენტის კომიტეტმა.

საბამება ამ კონკრეტულ საერთაშორისო სამართლებრივ პრინციპს. შემდეგ სპეციალისტს შეუძლია ის დასაბუთება, რომელიც მას აქვს - რაც მან გამოიყენა სუბსუმციისას - გადმოიტანოს ფურცელზე და ამ გზით განავრცოს დასკვნა. სისტემა იძლევა იმის შესაძლებლობას, რომ თითოეულ საერთაშორისო სამართლებრივ სტანდარტს მიეზას შესაბამისი დოქტრინიდან და სასამართლო პრაქტიკიდან მასალები და ავტომატურ რეჟიმში მოხდეს მათი ციტირება. სპეციალისტი მხოლოდ ირჩევს, თუ რისი ციტირება არის რელევანტური მოცემულ შემთხვევაში. შედეგად, მართალია, ვერ ხდება ანალიზის ავტომატიზაცია, მაგრამ ხდება მისი დიგიტალიზაცია და მისი დასკვნაში ასახვის პროცესის ავტომატიზაცია. ეს ზოგავს დროს და უფრო მარტივს ხდის დეპარტამენტის თანამშრომლის საქმიანობას. ამით მას ნაკლები დრო ეხარჯება სამუშაოს ტექნიკურ მხარეზე (აზროვნების შედეგის წერილობით გაფორმებაზე) და მეტი დრო რჩება სამართლებრივი ანალიზისთვის, რაც წარმოადგენს კიდევ იურისტის ნამდვილ საქმიანობას.

გარდა განმარტებითი ბარათისა, იურიდიული დეპარტამენტი, რეგლამენტის 103 II დ) მუხლის შესაბამისად, ამომნებს, ამომწურავია თუ არა გასაუქმებელი ნორმატიული აქტებისა და იმ საკანონმდებლო აქტების პროექტების ნუსხა, რომლებშიც ცვლილების შეტანა აუცილებელია. აღნიშნული საკმაოდ დიდ ძალისხმევას მოითხოვს და დამოკიდებულია დეპარტამენტის თანამშრომლის გამოცდილებასა და პროფესიონალიზმზე. მას სულ რამდენიმე დღე აქვს დასკვნის მოსამზადებლად. თითოეული ინიცირებული კანონის პროექტის თითოეული პუნქტი და ქვეპუნქტი ცალ-ცალკე უნდა შემოწმდეს და დადგინდეს, ხომ არ იწვევს რაიმე სხვა კანონში ცვლილებას. ერთდროულად, როგორც წესი, ინიცირდება ძალიან ბევრი კანონპროექტი, ხოლო ერთი ინიციატივა ზოგჯერ წარმოდგენილია საკანონმდებლო პაკეტის სახით და 30-ზე მეტ კანონში ითვალისწინებს ცვლილების შეტანას. იმისათვის, რომ მოესწროს ბიუროს სხდომამდე დასკვნის მომზადება, ხშირად საჭიროა ზეგანაკვეთური მუშაობა. ზოგჯერ კი ესეც არ არის საკმარისი. რა შეი-

ძლება გაკეთდეს, რომ გამარტივდეს დეპარტამენტის თანამშრომლის ეს საქმიანობა? ხომ არ არის რაიმე ისეთი, რისი გაკეთებაც პროგრამასაც შეუძლია ავტომატურად და ეს სპეციალისტს გამოუთავისუფლებდა დროს, რომელსაც წმინდა სამართლებრივ ანალიზს მოახმარდა? ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად საჭიროა, გააზრებულ იქნეს, თუ რას გულისხმობს უშუალოდ დეპარტამენტის თანამშრომლის საქმიანობა - რა საფეხურებს გადის ის იმისთვის, რომ დაადგინოს, ხომ არ იწვევს ინიცირებული პროექტი ცვლილებას სხვა რაიმე ისეთ კანონში, რომელიც არ არის წარმოდგენილი? გადაწყვეტილების მიღების პროცესი ორი ნაწილისგან შედგება. პირველია სპეციალისტის მიერ ანალიზი, თუ რას ეხება შინაარსობრივად პროექტი. ინიციატივის თემატიკის შემდეგ ხდება იმის განსაზღვრა, თუ სხვა რომელი კანონები აწესრიგებენ იმავე სფეროს. თუ ამ სამართლებრივ ურთიერთობას სხვა აქტივ აწესრიგებს, ბუნებრივია, მასშიც უნდა შევიდეს ცვლილება. ამას ჰგავს ასევე შემთხვევები, როდესაც სხვა კანონში არა იმიტომაც ცვლილების შეტანა საჭირო, რომ იმავე ურთიერთობას აწესრიგებს, არამედ იმიტომ, რომ მასში ცვლილების გარეშე რეალურად ვერ განხორციელდება/აღსრულდება ის, რასაც წარმოდგენილი ინიციატივა ისახავს მიზნად. ამ ყველაფრის ავტომატიზაცია შემდეგნაირად შეიძლება: პირველ რიგში, უნდა მოხდეს თითოეული კანონისთვის იმ სფეროების განსაზღვრა, რომლებსაც ისინი არეგულირებენ. როგორც წესი, ეს თავად კანონშივეა მითითებული, თუმცა იურიდიული დეპარტამენტის თანამშრომელს დასჭირდება უფრო დეტალური ჩაშლა. მას კანონები ისედაც დახარისხებული აქვს გონებაში - განსაზღვრული აქვს, რომელი რა სახის ურთიერთობებს აწესრიგებს და დღესაც სწორედ ამ გზით იღებს გადაწყვეტილებას, მოახდენს თუ არა გავლენას ამ ურთიერთობაზე ინიცირებული პროექტი. მას მხოლოდ ის სჭირდება, რომ მისი ეს ცოდნა გაუზიაროს სისტემას და ასწავლოს მას, თუ რომელი კანონი რა შემთხვევაშია აქტუალური. ეს მეტნაკლებად შრომატევადი საქმეა, მაგრამ ტექნიკურად მარტივი განსახორციელებელია. შედარებით უფრო რთულია პროგრამისთვის

იმის სწავლება, თუ როგორ უნდა ამოიციოს, რას ეხება კანონპროექტის ესა თუ ის პუნქტი. პროგრამისთვის საჭიროა ისეთი Input-ის³² შედგენა, რომელიც შემდეგ შესაძლებელს გახდის მთლიან კანონმდებლობაში შესაბამისი ურთიერთობის მომწესრიგებელი კანონის პოვნას. ერთი გზა არის, სპეციალისტმა ხელით შეიყვანოს ეს მონაცემები. ამ გზით შესაძლებელი იქნება სამუშაოს ნაწილობრივი ავტომატიზაცია. სპეციალისტს დასჭირდება გაანალიზოს, რას ეხება კანონპროექტი და საკვანძო სიტყვები მიუთითოს პროგრამას. შემდეგ პროგრამას შეუძლია ამ საკვანძო სიტყვების მიხედვით Machine Learning-ის გზით ამოიციოს სამართლებრივი ურთიერთობის თემატიკა, ხოლო თემატიკის ამოციანობის შემდეგ რელევანტური საკანონმდებლო აქტის პოვნას არაფერი უშლის ხელს, რადგანაც ეს მონაცემები უკვე წინასწარაა შეტანილი სისტემაში სპეციალისტის მიერ. მაგრამ ხომ არ არის შესაძლებელი კიდევ უფრო მეტი ავტომატიზაცია? სამუშაო პროცესის ერთადერთი რგოლი, რომელიც ჯერ კიდევ არ არის ავტომატიზირებული, ეს არის სპეციალისტის მიერ კანონპროექტის ანალიზის შედეგად იმ საკვანძო სიტყვების განსაზღვრა, რომლებიც შეეხება ინიციატივის თემატიკას. Machine Learning-ის გამოყენებით უმეტესწილად ესეც შესაძლებელია. ზემოთ უკვე იყო განხილული საკვანძო სიტყვების ერთიანი ბაზის შედგენა, რომლებიც დაუკავშირდებოდა შესაბამის საკანონმდებლო აქტებს. თუმცა, გარდა ამისა, შესაძლებელია იმ ტერმინების განსაზღვრა, რომლებიც უნდა მოძებნოს პროგრამამ ინიცირებულ კანონპროექტსა და განმარტებით ბარათში და მათი პოვნის შემთხვევაში დაუკავშიროს ისინი საკვანძო სიტყვებს. ერთი საკვანძო სიტყვისთვის შეიძლება გაინეროს მრავალი ისეთი სიტყვა, რომელიც, თუ მოცემულია ინიცირებულ ტექსტში, ე. ი. მიუთითებს ამ საკვანძო სიტყვის რელევანტურობაზე. მაგალითად, საკვანძო სიტყვა შეიძლება იყოს „ახალი სამართალდარღვევა“, რომელიც

მიუთითებს, რომ საჭიროა გაინეროს სანქციაც შესაბამის საკანონმდებლო აქტში. მაგრამ როგორ უნდა მიხვდეს პროგრამა, რომ კანონპროექტით ხდება ახალი სანქციის დაკისრება? ამას შესაძლებელს ხდის Machine Learning. კანონპროექტის ტექსტში სიტყვების „ნებადართულია [მხოლოდ...]“, „აკრძალულია“ გამოყენება, ნორმების სათაურში სიტყვა „ნესის“ დაფიქსირება, განმარტებით ბარათში შესაბამისი დასაბუთება, რომ ხდება ახალი აკრძალვის შემოტანა და ასევე ფინანსურ დასაბუთებაში შესაბამისი მონაცემების შეტანა, მიანიშნებს პროგრამას, რომ შესაძლოა საქმე ეხებოდეს ახალი სამართალდარღვევის შემოტანას. დეპარტამენტის თანამშრომელს, იმაზე დაკვირვებით, თუ თავად როგორ ახდენს დღეს ანალიზს, შეუძლია თანდათან უფრო მეტი ასწავლოს პროგრამას და დახვეწოს და გააძლიეროს იგი. საბოლოოდ პროგრამას არა მხოლოდ შეთავაზებების გაკეთება შეეძლება, რომ საქმე შეიძლება ეხებოდეს რაიმე კონკრეტულ კანონში ცვლილების შეტანასაც, არამედ 100 %-იანი სიზუსტით განსაზღვრავს მას ავტომატურ რეჟიმში.

იურიდიული დეპარტამენტის თანამშრომელი, გარდა შინაარსობრივი ანალიზისა, თუ რა სამართლებრივ ურთიერთობას აწესრიგებს პროექტი და ხომ არ ეხება ამავე ურთიერთობას სხვა რაიმე კანონი, ამომწებს ხომ არ არის გამოყენებული სხვა საკანონმდებლო აქტებში კანონის ის მუხლი და პუნქტი/ნაწილი, რომელიც უქმდება წარმოდგენილი ინიციატივით. ამისთვის ის იყენებს ძიების ჩვეულებრივ ფუნქციას. ეს საკმაოდ ბევრ დროს მოითხოვს, თუმცა ტექნიკურად საკმაოდ მარტივი პროცესია. ამ სამუშაოს ავტომატიზირებას არაფერი არ უდგას წინ, თუმცა ამისთვის საჭირო იქნებოდა ყველა სემანტიკური ბმის განერა, რომელიც არსებობს კანონმდებლობაში. ამას შეიძლება ერთი წელიც კი დასჭირდეს, მაგრამ შედეგი იქნებოდა უნივერსალური ბაზა კანონებს შორის არსებული ბმებისა. რისი გამოყენებაც მრავალმხრივ შეიძლება, მათ შორის კანონპროექტის ინიცირებისას. ინიციატორს პროგრამა ინიციატივის მომზადებისასვე უჩვენებდა, რომ ის პუნქტი, რომელსაც იგი აუქმებს, გამოყენე-

³² Input-თან დაკავშირებით იხ. T. Wend, Legal Tech für Massenklaagen – eine digitale Fertigungsstraße, in Breidenbach/Glatz (Hrsg.), Rechtshandbuch Legal Tech, 2. Auflage, München 2020, Kap. 2.4.

ბულია, მაგალითად, ოთხ სხვადასხვა საკანონმდებლო აქტში და მათშიცაა საჭირო ცვლილების შეტანა.

აღნიშნული, ერთი შეხედვით, საკმაოდ მარტივი პროცესი შესაძლოა მოვიაზროთ, როგორც საფუძველი სამომავლო ალგორითმული რეგულირებისთვის (**Algorithmic Regulation**), რომელიც უზრუნველყოფს ალგორითმულად გენერირებული ცოდნის გამოყენებას გადაწყვეტილების მიღებისას და აღსრულებისას.³³ ქართულ კანონმდებლობაში არსებულ ყველა აქტს შორის სემანტიკური ბმის წარმოშობა შექმნიდა კანონთა ეგრეთ წოდებულ დიდ მონაცემებს (**Big Data**), რომელიც სამომავლო წინაპირობა იქნებოდა ხელოვნურ ინტელექტზე დაფუძნებული კანონშემოქმედებისთვის.³⁴

რაც შეეხება საბიუჯეტო ოფისის საქმიანობის ავტომატიზირებას, ეს შესაძლებელია, თუ სპეციალისტები შეძლებენ რაიმე განმეორებადი ლოგიკის დადგენას, რომელსაც ისინი იყენებენ ყველა პროექტის ანალიზისას. ზოგადად, აქაც შესაძლებელია საკვანძო სიტყვების გამოყოფა, რომლებიც მიანიშნებენ შესაბამის ფინანსურ გავლენაზე - ხარჯების ან შემოსავლის ზრდაზე, თუმცა საბიუჯეტო ოფისის საქმიანობის სრული ავტომატიზაცია ისეთივე რთული წარმოსადგენია, როგორც იურიდიული დეპარტამენტის.

6. ბიურო

პარლამენტის ბიუროს ზოგადი უფლებამოსილება განსაზღვრულია რეგლამენტის 24-ე მუხლით, 102 IV მუხლით კი იღებს გადაწყვეტილებას კანონპროექტის განხილვის პროცედურის დაწყების შესახებ. ბიუროზე ხმის მიცე-

მა არ ხდება ელექტრონულად, არამედ ხელის აწევით. ამას თავისი დადებითი მხარე აქვს. ეს არის უფრო სწრაფი და კომფორტული (რადგანაც ბიუროს შემადგენლობაში არ შედის ბევრი პარლამენტის წევრი). ამიტომ შესაძლოა არ იყოს მიზანშეწონილი ამ პროცესის დიგიტალიზაცია. შედეგად ეს გამორიცხავს შესაძლებლობას, პროგრამამ თავად დათვალოს ხმების რაოდენობა და უმრავლესობის შემთხვევაში დაინყოს შემდეგი ფუნქციების შესრულება. თუმცა ეს მარტივად გადაჭრადია, იმით, რომ პარლამენტის აპარატის თანამშრომელმა მიუთითოს, დადებითია თუ არა ბიუროს გადაწყვეტილება. თუ გადაწყვეტილება დადებითია, სისტემას შეუძლია ავტომატურად შეასრულოს რეგლამენტით გათვალისწინებული შემდეგი ნაბიჯები. ბიუროს გადაწყვეტილების პროექტი კანონპროექტის განხილვის პროცედურის დაწყების შესახებ უკვე შედგენილია სისტემის მიერ. მას შეუძლია ავტომატურად დაურთოს ამ გადაწყვეტილებას შესაბამისი დოკუმენტები და გადაუგზავნოს შესაბამის პირებს. ეს საკმაოდ ბევრ დროს დაზოგავდა. ავტომატურადვე მოხდებოდა ვებ გვერდზე შესაბამისი მასალების ატვირთვა. ბიუროს გადაწყვეტილება აისახებოდა სისტემაში და შესაძლებელი იქნებოდა მისი საჭიროებისამებრ გამოყენება ნებისმიერ კონტექსტში - მაგალითად, კანონპროექტის განხილვის ვადის გამოსათვლელად.

7. კომიტეტის საქმიანობის დიგიტალიზაცია და ავტომატიზაცია

ა) კანონპროექტის კომიტეტისთვის გაცემა და სპეციალისტებისთვის განაწილება

მას შემდეგ, რაც ბიურო გამოიტანს გადაწყვეტილებას კანონპროექტის განხილვის პროცედურის დაწყების შესახებ, ის ეგზავნება ყველა პარლამენტის წევრს, მათ შორის წამყვანი და სავალდებულო კომიტეტების თავმჯდომარეებს. ამის შემდეგ უნდა მოხდეს პროექტების განაწილება კომიტეტის სპეციალისტებს შორის. როგორც წესი, კომიტეტის თავმჯდომარე საქმისწარმოების ელექტრონული პროგრამის მეშვეობით უგზავნის პროექტებს აპარატის

³³ K. Yeung / M. Lodge, *Algorithmic Regulation*, Oxford University Press, Oxford, 2019, 3-4.
³⁴ მიუხედავად არსებული მოსაზრებისა, რომლის მიხედვითაც სამართლებრივი მოწესრიგების შესახებ გადაწყვეტილების მიღება ალგორითმული გზებით ეწინააღმდეგება სოციალურ საფუძველებს, საზოგადოებისთვის ხელოვნური ინტელექტის მიერ მიღებული გადაწყვეტილება დროთა განმავლობაში შესაძლოა უფრო მეტად მისაღები იყოს, ვიდრე ადამიანის მიერ მიღებული გადაწყვეტილება. C. Devins / T. Felin / S. Kauffman / R. Koppl, *The Law And Big Data*, Cornell Journal of Law and Public Policy, Vol. 27, 2017, 360-362.

უფროსს, რომელიც შემდეგ გადაანერს მათ სპეციალისტებს. კომიტეტის თავმჯდომარის საქალაქში ხვდება ყველა პროექტი, რომლებსაც იხილავს ბიურო. შესაბამისად, ჯერ უნდა მოხდეს დახარისხება, რომელი პროექტი უნდა განიხილოს კომიტეტმა, ანუ რომელი საჭიროებს სპეციალისტის მიერ დამუშავებას და შემდეგ უნდა მოხდეს მათი განაწილება სპეციალისტებს შორის. როგორც წესი, პროექტების განაწილება გარკვეულ ლოგიკას ექვემდებარება. მაგალითად, დღეს იურიდიულ საკითხთა კომიტეტის აპარატის შემადგენლობაში (გარდა ანალიტიკური და საკონსტიტუციო სასამართლოში წარმომადგენლობის ჯგუფებსა) შემადგენლობაში შედის სამი მთავარი სპეციალისტი. თითოეულ მათგანს, როგორც წესი, ევალება ან სამოქალაქო, ან სისხლის ან საჯარო სამართლის სფეროში არსებული კანონპროექტების დამუშავება. წამყვანი და უფროსი სპეციალისტებიც, როგორც წესი, ერთ-ერთი მიმართულების კანონპროექტზე მუშაობენ. თუ ამ ლოგიკას გავყვებით, მაშინ კანონპროექტების განაწილების ავტომატიზაცია მარტივი იქნება. კანონები შეიძლება დაიყოს სფეროების მიხედვით და პროგრამაში გაიწეროს ფუნქცია, რომ კომიტეტის თავმჯდომარის საქალაქში მოხვედრილი კანონპროექტი ავტომატურად გადაეწეროს შესაბამის პირს, თუ შესრულებულია გარკვეული წინაპირობები. თავმჯდომარეს შეუძლია თავად აირჩიოს, რა იქნება ეს წინაპირობები. მაგალითად, ერთ მთავარ სპეციალისტს გადაეწეროს ყველა კანონპროექტი სამოქალაქო სამართლის მიმართულებით, ოღონდ იმ დათქმით, რომ კომიტეტმა უნდა განიხილოს ის. თუ კომიტეტი არ იხილავს პროექტს, ის ავტომატურად მოინიშნება შესრულებულად. წამყვან სპეციალისტებს შორის შეიძლება განაწილდეს პროექტები კანონების მიხედვით - გარკვეულ კანონებზე მუშაობდნენ გარკვეული სპეციალისტები; მოცულობის მიხედვით - პროექტი აღარ დაეწეროს სპეციალისტს, თუ მას უკვე აწერია ხუთი პროექტით უფრო მეტი, ვიდრე სხვა სპეციალისტს; ინიციატორის მიხედვით - გარკვეული ფრაქციის მიერ ინიცირებული პროექტი გადაეწეროს გარკვეულ თანამშრომელს; და რაც მთავარია, სურვილის შე-

მთხვევაში შეიძლება პროგრამას მიეთითოს, რომ პროექტი ავტომატურად გადაეწეროს იმ სპეციალისტს, რომელიც უკვე მუშაობს ან უმუშავია იმავე საკანონმდებლო აქტზე - მაგალითად, თამბაქოს კონტროლის შესახებ კანონი დაეწეროს ყოველთვის ერთსა და იმავე სპეციალისტს დასამუშავებლად. აღნიშნული საკმაოდ ბევრ დროს დაზოგავდა - ერთი მხრივ, აღარ იქნებოდა საჭირო კომიტეტის თავმჯდომარის ანდა აპარატის უფროსის მიერ დროის გამოყოფა, რომ ტექნიკურად ბაზაში მომხდარიყო ჯერ იმ პროექტების ამორჩევა, რომელიც უნდა განიხილოს კომიტეტმა და შემდეგ მათი გადაწერა სპეციალისტებისთვის. მეორე მხრივ, დრო დაიზოგებოდა თავად შესაბამისი სპეციალისტის შერჩევაში. აღარ იქნებოდა საჭირო იმის ხელით შემონიშნება, თუ ვინ ამუშავებდა აქამდე ამ კანონს, ვის რამდენი პროექტი აწერია, რომელ პროექტებში შედის ცვლილება და რომელი სპეციალისტის კომპეტენციას განეკუთვნება იგი.

დამატებით შესაძლებელია **Machine Learning**-ის გამოყენებით პროექტების განაწილება არა მხოლოდ იმის მიხედვით, თუ რომელ კანონში შედის ცვლილება, არამედ პროექტების რეალური შინაარსის შესაბამისად. საკვანძო სიტყვების მიხედვით შედგენილი ალგორითმის დახმარებით პროგრამას შეუძლია ამოიცნოს, თუ რას ეხება კანონპროექტი და შემდეგ გადაუგზავნოს ის შესაბამის პასუხისმგებელ პირს. მაგალითად შეიძლება პროგრამას მიეთითოს, რომ თუ კანონპროექტში მოხსენიებულია „სანივთო გარიგება“, დაეწეროს ეს პროექტი კონკრეტულ სპეციალისტს; თუ განმარტებით ბარათში მითითებულია, რომ პროექტი გამომდინარეობს ასოცირების შესახებ შეთანხმებიდან, მაშინ გადაუგზავნოს იგი სხვა თანამშრომელს და ა. შ. რა დონეზე უნდა მოხდეს სისტემის მიერ პროექტების დამუშავება და რომელი საკვანძო სიტყვების მიხედვით უნდა მოხდეს მათი განაწილება, ეს კომიტეტის თავმჯდომარეზეა დამოკიდებული და მისი შეცვლა ნებისმიერ დროს შესაძლებელია. თუმცა თავად პროგრამისთვის ამას არ აქვს მნიშვნელობა. სულ ერთია, ერთი საკვანძო სიტყვა მიეთითება თუ ათასი. პროგრამას წამიც კი არ დასჭირდე-

ბა დოკუმენტის შესასწავლად და იმის დასადგენად, თუ ვის უნდა გაუგზავნოს იგი. უფრო მეტიც, სისტემას შეუძლია გააკეთოს ხარისხობრივი ანალიზიც. აქ იგულისხმება, რომ თუ ფუნქცია მიუთითებს, რომ პროექტი უნდა გაეგზავნოს ერთ სპეციალისტს (რადგანაც ცვლილება შედის მენარმეთა შესახებ კანონში), მეორე ფუნქცია კი მიუთითებს, რომ უნდა გაეგზავნოს მეორეს (რადგანაც მოხსენიებულია სიტყვა „ყადაღა“), შეიძლება პროგრამისთვის სწავლება, თუ რომელს რა შემთხვევაში მიანიჭოს უპირატესობა (რა თქმა უნდა, სურვილის შემთხვევაში შეიძლება პროგრამას მიეთითოს, რომ ორივეს გაუგზავნოს პროექტი). ამ ყველაფრის გარეშე იმავე შედეგის მისაღწევად - იმავე სიღრმისეული ანალიზისთვის, თუ ვის უნდა გაეგზავნოს პროექტი, საჭირო იქნებოდა, რომ კომიტეტის თავმჯდომარემ ან აპარატის უფროსმა თავიდან ბოლომდე წაიკითხოს ყველა კანონპროექტი, სანამ განსაზღვრავს, თუ რომელმა თანამშრომელმა დაიწყო მასზე მუშაობა. ეს კი გაუმართლებელ დროით დანაკლისს წარმოადგენს.

ბ) საკომიტეტო განხილვისთვის მომზადება

საკომიტეტო განხილვისთვის კანონპროექტის მოსამზადებლად ხდება მისი შესწავლა და დამუშავება სპეციალისტების მიერ. კეთდება ანალიზი, რომელიც შემდეგ თითქმის უცვლელად (კომიტეტის სხდომაზე გამოთქმული შენიშვნების გათვალისწინებით) აისახება კომიტეტის დასკვნაში³⁵. როგორც წესი, სპეციალისტები, პირველ რიგში, ახდენენ ყველა შემოთავაზებული ცვლილების იდენტიფიცირებას. ამ მიზნით ისინი სიტყვა-სიტყვით ადარებენ პროექტს მოქმედ რედაქციას. მიუხედავად იმისა, რომ ზოგიერთ პროგრამას აქვს ცვლილებების მიდევნების ფუნქცია, ხშირად ეს დიდ დოკუმენტებში მოუხერხებელია, რადგანაც ფორმატის თუ სხვა მცირე ცვლილების გამო ხდება მთლიანი აბზაცის გამოყოფა. თუ საკანონმდებლო ინიციატივის მომზადების პროცესის დიგიტა-

ლიზაცია და ავტომატიზაცია მოხდება, მაშინ პროექტის ტექსტის შედგენის მომენტშივე აისახება სისტემაში, თუ რა იცვლება მოქმედ კანონმდებლობაში და ამ გზით სპეციალისტს ცვლილებების ვიზუალური გამოსახვისთვის დამატებით დროის დახარჯვა არ დასჭირდება. დღეს ამაზე კომიტეტის საკმაოდ დიდი რესურსი იხარჯება, რაც გაუმართლებელია.

როდესაც სპეციალისტი მუშაობს კანონპროექტზე, თუ ის შედგენილია ზემოაღნიშნული³⁶ მეთოდის გამოყენებით, მაშინ მას შეუძლია გამოიყენოს ნებისმიერი ინფორმაცია და ტექსტი, რომელიც გამოიყენა ან შეადგინა ინიციატორმა. თანაც კოპირების გარეშე. ეს ყველაფერი უკვე შეტანილია სისტემაში და გადაქცეულია ტექსტობრივ სტრუქტურულ ელემენტებად, რომლებიც ნებისმიერ დროს შეიძლება იქნეს ასახული საჭირო ადგილას ხელის ერთი დაჭერით. თუ განმარტებით ბარათში რაიმე წინადადების შედგენისას ინიციატორმა გამოიყენა რაიმე გადანყვეტილება, ამ წინადადებას შენარჩუნებული აქვს ციფრული ბმა ამ გადანყვეტილებასთან და სპეციალისტს არამართო შეუძლია მარტივად მოიძიოს იგი, არამედ ის მზად არის ავტომატურად ციტირებისთვის.

თავის მხრივ, სპეციალისტის მიერ გამოყენებული და შედგენილი ნებისმიერი ტექსტი სურვილის შემთხვევაში შეიძლება გახდეს ავტომატიზაციის სისტემის ნაწილი და მზად იქნება მომავალში ნებისმიერ დროს გამოყენებისთვის. განსაკუთრებით ეფექტიანი იქნება ეს იმ შემთხვევაში, თუ პარლამენტის წევრს კომიტეტის სხდომაზე დასჭირდება რაიმე ინფორმაცია პროექტთან დაკავშირებით. მის განკარგულებაში იქნება ერთიანი ბაზა, რომელშიც თავმოყრილია კანონპროექტთან დაკავშირებული ყველა ტექნიკური და შინაარსობრივი მონაცემი.

³⁵ იხ. ამასთან დაკავშირებით ქვემოთ, II.7.4.

³⁶ იხ. II.1.

გ) მთავრობისა და სავალდებულო კომიტეტის შენიშვნები, საჯარო კონსულტაციები

წამყვანი კომიტეტი პროექტში ასახავს იმ შენიშვნებს, რომლებიც გამოითქმება საკომიტეტო განხილვებისას. გარდა უშუალოდ კომიტეტის სხდომაზე დაფიქსირებული მოსაზრებებისა, კომიტეტს წერილობით ეგზავნება მთავრობის შენიშვნები.³⁷ გარდა ამისა, წამყვანმა კომიტეტმა უნდა მიიღოს გადაწყვეტილება სავალდებულო წესით განხილვის შემდეგ სხვა კომიტეტის დასკვნებში გამოთქმულ შენიშვნებთან დაკავშირებით. წამყვანი კომიტეტია ასევე პასუხისმგებელი საჯარო კონსულტაციების³⁸ შედეგების პროექტში ასახვაზე. გარდა უშუალოდ კანონპროექტის ტექსტში ცვლილების შეტანისა, კომიტეტი ადგენს შენიშვნების ფურცელს, სადაც მიეთითება შენიშვნის არსი, ავტორი და გათვალისწინების მდგომარეობა. შენიშვნების ფურცლის შედგენისას ხდება ამ ყველა ცვლილების თავმოყრა და ერთ დოკუმენტში კოპირება. ასეთ დროს, სამწუხაროდ, სპეციალისტები ხშირად უშვებენ ტექნიკურ შეცდომებს, როგორებიცაა კანონპროექტის სათაურის შეცდომით მითითება, შენიშვნის არასწორი კოპირება და სხვა. ავტომატიზაცია იძლევა შესაძლებლობას, რომ პროგრამამ თავი მოუყაროს ყველა დოკუმენტში გამოთქმულ შენიშვნებს და ასახოს ერთ ცხრილში. სპეციალისტს არც ზოგადი ინფორმაციის მითითება დასჭირდება განსახილველ კანონპროექტთან დაკავშირებით, რადგანაც ყველა შაბლონური მონაცემი ავტომატურად მიეთითება.

ავტომატიზაციის ხარისხი დამოკიდებულია გამოთქმული შენიშვნების სიცხადესა და ფორმატზე. თუ ავტორი კონკრეტულ მუხლს უთითებს და იქვე კონკრეტულ კომენტარს აკეთებს, მაშინ პროგრამის მიერ მისი ნაკითხვა მარტივია. საჭიროების შემთხვევაში შესაძლებელია Machine Learning-ის მოშველიება და პროგრამისთვის სწავლება, თუ როგორ უნდა ამოიცნოს, სად იწყება და სად მთავრდება კონკრეტული შენიშვნა და რომელ პუნქტს ეხება იგი.

ეს ყველაზე წარმატებული იქნება, თუ შენიშვნები (მაგალითად, მთავრობის მიერ) შემოთავაზებულია დასკვნასთან ერთად ცხრილის სახით. იმავე პრაქტიკის დაწერვა შეიძლება სავალდებულო კომიტეტებთანაც და საჯაროდ გამოთქმული კონსულტაციებისთვისაც. გარდა იმ შესაძლებლობისა, რომ შენიშვნის ავტორმა წარმოადგინოს საკუთარი შენიშვნა ვრცელი ტექსტის სახით, მას ექნება ვალდებულება, გრაფაში კონკრეტულად მიუთითოს, თუ რომელ პუნქტს ეხება მისი შენიშვნა და გადმოსცეს მოკლედ შენიშვნის არსი. სურვილის შემთხვევაში მას შეეძლება საკუთარი შემოთავაზების მითითებაც, თუ კონკრეტულად რა ცვლილება უნდა შევიდეს კანონპროექტის ტექსტში. ამას ორი დადებითი მხარე ექნებოდა. პირველ რიგში, ეს შესაძლებელს გახდიდა ავტომატიზაციას. პროგრამა ავტომატურად გარდაქმნიდა შენიშვნას ტექსტობრივ სტრუქტურულ ელემენტად და მისი გამოყენება შესაძლებელი გახდებოდა ავტომატიზირებისთვის - სპეციალისტს ან თავად პროგრამას შეეძლებოდა ხელის ერთი დაჭერით ან სულაც ავტომატურად აესახა შენიშვნა და მასთან დაკავშირებული ყველა მონაცემი კონტექსტის მიხედვით ნებისმიერ საჭირო ადგილას. ამით იურისტი განთავისუფლდებოდა ტექნიკური საქმისგან და მთელ დროს შენიშვნების გააზრებასა და ანალიზს მოახმარდა.

ასეთი მკაცრი ფორმატის დადგენის მეორე დადებითი მხარე ის იქნებოდა, რომ შენიშვნის ავტორები ვალდებული იქნებოდნენ მკაფიოდ და კონკრეტულად ჩამოეყალიბებინათ საკუთარი კომენტარი, რაც ბევრად გაადვილებდა მათი დამუშავებისა და ანალიზის პროცესს. ეს ტექნიკურად შენიშვნის ავტორისთვის არ გამოიწვევდა შენიშვნის გამოთქმის დაუსაბუთებელ გართულებას. რადგანაც მას მხოლოდ ის მოუწევდა, რომ მოეწინა კანონის ტექსტში ის ადგილი, რომელთან დაკავშირებითაც სურს შენიშვნის დაფიქსირება. თუ რომელ პუნქტს ეხება შენიშვნა, პროგრამა თავისით დაადგენდა. არც შენიშვნის დაკონკრეტების ვალდებულებით იზღუდება მოქალაქეთა უფლება, გამოთქვას მოსაზრება პროექტთან დაკავშირებით. მათ რჩებათ შესაძლებლობა, დაურთონ შენიშვნები

³⁷ რეგლამენტის 107 I მუხლი.

³⁸ რეგლამენტის 102 IX მუხლი.

შენას იმ მოცულობის ტექსტი და დასაბუთება, რაც სურთ. ამ დასაბუთების არსის რამდენიმე წინადადებით გადმოცემის ვალდებულება არ არის საგანგაშო. თუ თავად ავტორს არ შეუძლია შენიშვნის არსის გადმოცემა, ე. ი. მისი შენიშვნა დახვეწას საჭიროებს, წინააღმდეგ შემთხვევაში მით უფრო ვერ ამოიკითხავს მის არსს კომიტეტის სპეციალისტი და ეს უფრო ბევრ უარყოფით შედეგს გამოიწვევდა. შენიშვნის გამოთქმა მოქალაქის უფლებაა, ხოლო მისი მკაფიოდ გამოთქმა - ვალდებულება.

დ) დასკვნის მომზადება

კომიტეტისა და სპეციალისტის საქმიანობის მთავარი საბოლოო პროდუქტია დასკვნა. რეგლამენტის 42 III მუხლის მიხედვით, უნდა მოხდეს დასკვნის ერთიანი სტილის შემუშავება და დამტკიცება პარლამენტის თავმჯდომარის მიერ. მიუხედავად იმისა, რომ ეს ჯერ არ მომხდარა, დასკვნის შედგენაც მეტ-ნაკლებად გარკვეულ წესებს ემორჩილება. წესების მომავალი კი კოდი³⁹. ერთი კომიტეტი, როგორც წესი, ერთნაირი სტილით წერს დასკვნებს. ამასთან, პროექტის სავალდებულო წესით განხილვისას დასკვნა განსხვავებული სახით დგება, წამყვანი კომიტეტის სტატუსით განხილვისას კი - სხვანაირად. რამდენიმე კომიტეტის მიერ დადგენილი პრაქტიკით, როგორც წესი, დასკვნის დასაწყისში მიეთითება ზოგადი ტექნიკური მონაცემები კანონპროექტის შესახებ (განმხილველი კომიტეტი, განხილვის წესი (სავალდებულო თუ წამყვანი კომიტეტის სტატუსით), მოსმენის რიგითობა, სხდომის ჩატარების თარიღი, კანონპროექტის დასახელება და ინიციატორები). შემდეგ ხდება პროექტის არსის მოკლე აღწერა, რასაც მოსდევს საჯარო კონსულტაციების შედეგების მიმოხილვა. შემდეგ თავში მოცემულია კომიტეტის შეფასება, ხოლო ბოლოს კვლავ ხდება კანონპროექტის დასახელების, კომიტეტისა და განხილვის რიგითობის (ზოგჯერ თარიღის) დაფიქსირება და მითითება, დაუჭირა თუ არა მხარი კომიტეტმა კანონპროექტს.

იმის დასადგენად, თუ დასკვნის მომზადების რა ნაწილის ავტომატიზაცია შეიძლება, კვლავ უნივერსალური ფორმულა უნდა იქნეს მოშველიებული: რაც მეორდება, ავტომატიზირებადია. მთავარია, მოხდეს იმ წესის, ლოგიკის დადგენა, თუ რატომ და რა შემთხვევაში, რა წინაპირობების დაკმაყოფილებისას ხდება ამ განმეორებადი ქმედების განხორციელება. დასკვნის შესავალი ნაწილის შედგენა მარტივია და იგი უდავოდ ავტომატიზირებადია. ყველა შემოაღნიშნული მონაცემი - განმხილველი კომიტეტი, განხილვის წესი, მოსმენის რიგითობა, სხდომის ჩატარების თარიღი, კანონპროექტის დასახელება და ინიციატორი - წარმოადგენს უმცირეს ტექსტობრივ სტრუქტურულ ელემენტს, რომლის განსაზღვრაც ავტომატურად ხდება სისტემის მიერ, რადგანაც იქ უკვე შეყვანილია ყველა საჭირო მონაცემი. კანონპროექტის დასახელება და ინიციატორი, ჯერ კიდევ პროექტის ინიცირებისას დაფიქსირდა. განმხილველი კომიტეტები და მათი სტატუსი - წამყვანი/სავალდებულო - განისაზღვრა ბიუროს მიერ და ესეც ასახულია სისტემაში. მოსმენის რიგითობის დადგენაც მარტივია პროგრამისთვის, რადგანაც მთელი პროცესის ამ სისტემის გამოყენებით წარმართვა ხდება - მანიცის, ნებისმიერ დროს, რა ეტაპზეა პროექტი და შეუძლია ავტომატურად ასახოს მოსმენის რიგითობა და კომიტეტის სხდომის თარიღი.

რაც შეეხება მეორე თავს - კანონპროექტის არსს, როგორც წესი, ან ხდება მისი კოპირება განმარტებითი ბარათიდან ან ხდება სპეციალისტის მიერ რეალური გაანალიზება და საკვანძო პუნქტების ამოკრება. პირველ შემთხვევაში ამ პროცესის ავტომატიზირება უმარტივესია, რადგანაც განმარტებითი ბარათის შედგენისასაც იმავე სისტემის გამოყენება ხდება და შედეგად მისი ყველა კომპონენტი რეალურად წარმოადგენს უმცირესი ტექსტობრივი ელემენტების ერთობლიობას. მათი გამოყენება კი სისტემას ნებისმიერ დროს და ნებისმიერი ფორმით შეუძლია კონტექსტის მიხედვით. რაც შეეხება მეორე შემთხვევას, როდესაც არსის დადგენისთვის სპეციალისტი არა კოპირებას, არამედ რეალურ ანალიზს ამჯობინებს, აქ მოქმედებს ზოგადი დათქმა - ავტომატიზირება

³⁹ ბრაიდენბახი (სქ. 19), 1.

სრულდება იქ, სადაც საჭიროა ადამიანის მიერ რეალური გადაწყვეტილების მიღება⁴⁰. მაგრამ ეს არ გამორიცხავს ამ პროცესის დიგიტალიზაციის შესაძლებლობას. რადგანაც მთლიანი პროექტი ასევე ამ სისტემის მეშვეობითაა „ან-წყობილი“, მისი ნებისმიერი შემადგენელი ტექსტობრივი ელემენტის გამოსახვა ლილაკზე ერთი დაჭერითაა შესაძლებელი კონტექსტიდან გამომდინარე საჭიროების მიხედვით. სპეციალისტს ისლა დარჩენია, ამოირჩიოს პროექტში მითითებული საკვანძო პუნქტები, რომლებზედაც სურს ყურადღების გამახვილება. ანუ გადაწყვეტილებას იმაზე, თუ რა პუნქტები წარმოადგენს კანონპროექტის არსს, იღებს ადამიანი - სპეციალისტი. დანარჩენის ავტომატიზაცია კი უკვე შესაძლებელია. სისტემაში მზადაა ტექსტობრივი სტრუქტურული ელემენტები, რომელსაც დღესაც ყველა დასკვნაში განმეორებით იყენებენ სპეციალისტები. სიტყვები „წარმოდგენილი კანონპროექტი მიზნად ისახავს...“, „წარმოდგენილი საკანონმდებლო ინიციატივით ხდება...“ ყოველ ჯერზე მეორდება. იცვლება მხოლოდ ის, თუ უშუალოდ რაზე უნდა გაკეთდეს ამ ფრაზების შემდეგ მითითება. სპეციალისტს შეუძლია შეადგინოს მისთვის სასურველი გამოთქმები, ტექსტები, ფრაზები, თანაც განუსაზღვრელი რაოდენობით. წინასწარ დაადგინოს მათი დასკვნის ტექსტში გამოყენების თანმიმდევრობა და სიხშირე. ეს ყველაფერი შეიტანება სისტემაში და მას შემდეგ, რაც სპეციალისტი აირჩევს, თუ რაზე სურს კანონპროექტიდან ყურადღების გამახვილება და რისი გადმოტანა სურს დასკვნის არსში, სისტემა ავტომატურად აკავშირებს ამ ორ სტრუქტურულ ელემენტს ერთმანეთთან - ფრაზებსა და კანონპროექტის შემადგენელ ტექსტს. შედეგად ხდება პროცესის ნაწილობრივი ავტომატიზირება და სპეციალისტის საქმე ამ შემთხვევაში დადის მხოლოდ გონებრივ სამუშაომდე - მან მხოლოდ უნდა გაანალიზოს პროექტი, გადაწყვიტოს, რომელი კომპონენტები (რომელი მუხლები, პუნქტები) იმსახურებს დასკვნაში პროექტის არსად ასახვას და მხოლოდ უნდა დააჭიროს ლილაკზე. დანარჩენს ყველაფერს აკეთებს

პროგრამა. თანაც ავტომატურად - ანუ ამას არ სჭირება არავითარი დრო, წამებიც კი. ეს არის ის მინიმუმი(!), რისი ავტომატიზირებაც შეიძლება დასკვნის ამ ეტაპზე. ამის შემდეგ ჩნდება ცდუნება უფრო მეტი დიგიტალიზაციისა და ჩნდება ლეგიტიმური შეკითხვა, რა შეიძლება გაკეთდეს იმისთვის, რომ მოხდეს ავტომატიზირების სხვა განზომილებაში გადაყვანა? როგორც ზემოთ აღინიშნა, ავტომატიზაციის საზღვრები იქ გადის, სადაც საჭიროა ადამიანის მიერ გადაწყვეტილების მიღება, მაგრამ განა მართლა იურისტია საჭირო კანონპროექტიდან და განმარტებითი ბარათიდან არსის ამოსაღებად? ხომ არ შეიძლება ეს პრობლემა გადაიჭრას Machine Learning-ის დახმარებით? ეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში იქნება შესაძლებელი, თუ მოხდება იმის განსაზღვრა, თუ რა ლოგიკით, რა „წესით“ ადგენს სპეციალისტი, თუ რა არის კანონპროექტის არსი. რეალურად, კანონპროექტის ტექსტში საკვანძო ადგილების შეჩვენება არის წესი, რომელიც შეიძლება გარდაიქმნას კოდად და მოხდეს მისი ავტომატიზაცია, ხოლო ის ლოგიკა, რაც ამის უკან იმალება - ანუ ის, რაც უბიძგებს სპეციალისტს, რომ არსის განსაზღვრისას გამოიყენოს ეს წესი, თავდაც გარკვეულ წესს ემორჩილება - ანუ არის „მეტანესი“ - „წესის წესი“. შესაბამისად, თუ წესის მომავალი კოდია, ასევე: ლოგიკის მომავალი კოდია ან ალტერნატიულად: მეტანესის მომავალი კოდია. რაც ავტომატიზაციის კიდევ ახალი განზომილებაა და ერთი საფეხურით უკანა ეტაპზე იწყებს უკვე ამ პროცესს - Machine Learning-ის მეშვეობით უკვე კოგნიტურ ეტაპზე ერთვება და სათანადო ალგორითმის შედგენის შემდეგ სისტემას თავისით შეუძლია განსაზღვროს, რა არის კანონპროექტში ყველაზე მნიშვნელოვანი - რა არის მისი არსი. ამ ალგორითმის მოფიქრება სამართლის ინჟინერის საქმეა და მისი ხარისხი (და, შესაბამისად, ავტომატიზაციის დონე) დამოკიდებულია მის პროფესიონალიზმზე. სამართლის ინჟინერმა კომიტეტის სპეციალისტთან და პროგრამულ ინჟინერთან ერთად უნდა დაადგინოს კანონპროექტის არსის განსაზღვრის ლოგიკა (მეტანესი) და გამოსახოს ის კოდში. ამისათვის სპეციალისტმა უნდა გაანალიზოს, თუ როგორ

⁴⁰ ბრაიდენბახი/გლატცი (სქ. 28), 3.

საზღვრავს პროექტის არსს. სათანადო ანალიზის შემდეგ შეიძლება დადგინდეს, რომ ეს სულაც არ არის ქაოტური, ყოველ ჯერზე განსხვავებული და კონკრეტული კანონპროექტიდან გამომდინარე სპეციალური პროცესი. არამედ აქაც ხდება იმ ნაბიჯების განმეორება, რომელსაც მიყვავართ კანონპროექტის არსის დადგენამდე. ეს ნაბიჯები ყველა სპეციალისტისთვის შეიძლება განსხვავებული, ინდივიდუალური იყოს და ეს სულაც არ უშლის ხელს ავტომატიზაციას. თითოეული სპეციალისტს ექნება საშუალება, გემოვნების მიხედვით, შესაბამისი ბრძანება მისცეს სისტემას, თუ რა უნდა გააკეთოს მან, რომ ამოიცნოს კანონპროექტის არსი. როგორც წესი, ეს ნაბიჯები შემდეგია: პირველ რიგში, უნდა მიეთითოს საკანონმდებლო ინიციატივის თემატიკა. ამის განსაზღვრა ხდება იმის მიხედვით, თუ სად შედის ცვლილება, რომელ საკანონმდებლო აქტში და რომელ თავში - თუ ცვლილება შედის თამბაქოს კონტროლის შესახებ კანონში, ე. ი. სწორედ ეს არის კანონპროექტის თემატიკა⁴¹; თუ იცვლება იპოთეკის მარეგულირებელი ნორმები, ე. ი. კანონპროექტის თემატიკა იპოთეკაა. თემატიკის განსაზღვრისას დამატებით შეიძლება მოშველიებულ იქნეს იმ მუხლების სათაურები, რომლებშიც შედის ცვლილება ან განმარტებითი ბარათი. დამატებით შეიძლება ყურადღება მიექცეს, თუ რომელი სიტყვა მეორდება ყველაზე ხშირად კანონპროექტის ტექსტსა და განმარტებით ბარათში. თუ ყველაზე ხშირად გამოყენებულია „ბავშვის უფლებები“, ე. ი. კანონპროექტის თემატიკა, სავარაუდოდ, სწორედ ესაა. ეს ის კომპონენტებია, რომლებსაც მიაქცევდა სპეციალისტი ყურადღებას და ამ ყველაფრის გაკეთება პროგრამასაც შეუძლია. შესაბამისად, ამ პირველი ნაბიჯის ავტომატიზაციას არაფერი უდგას წინ.

გარდა ამისა, კანონპროექტის არსის შერჩევისას, უპირველეს ყოვლისა, გათვალისწინებული უნდა იქნეს, თუ რა მიზანი აქვს საერთოდ

ამის მითითებას კომიტეტის დასკვნაში. ძირითადად, აქ იკვეთება ორი დატვირთვა: გააცნოს მკითხველს, თუ რას ეხება საქმე და მოამზადოს ნიადაგი შემდეგი თავებისთვის, განსაკუთრებით კი - კომიტეტზე გამოთქმული შენიშვნებისთვის. ამასთან, კანონპროექტის რეალური, დეტალური გაცნობა მკითხველისთვის არ უნდა მოხდეს კომიტეტის დასკვნაში. თუ მკითხველს სურს, გაეცნოს პროექტს, მან სწორედ პროექტი უნდა ნაიკითხოს და არა კომიტეტის დასკვნა ამ პროექტზე. ამიტომ უფრო სწორი იქნება იმის თქმა, რომ დასკვნაში არსის გადმოცემით, სპეციალისტი აცნობს მკითხველს, თუ რას მიიჩნევს კომიტეტი ყველაზე მნიშვნელოვნად კანონპროექტში, როგორ დაინახა კომიტეტმა პროექტის არსი. როდესაც საუბარია ზემოაღნიშნულ მეორე ფუნქციაზე - ნიადაგის მომზადება შემდეგ თავში გაანალიზებული შენიშვნებისთვის - აქ იგულისხმება, რომ სანამ მკითხველს ეცნობება, რომ კომიტეტმა, მაგალითად, სამენარმეო საქმიანობაში დაუშვებელ ჩარევად მიიჩნია ეტიკეტირების შემოთავაზებული წესი, ჯერ უნდა აღინიშნოს, რომ პროექტის არსს წარმოადგენს თამბაქოს ნაწარმის ეტიკეტირების ახალი წესის დადგენა. აქედან გამომდინარეობს მეტანესი: არსში უნდა აისახოს ის, რაზეც შემდეგ კომიტეტის შეფასების ფარგლებში იქნება საუბარი. შედეგად ავტომატიზირებას უკვე არაფერი აღარ უშლის ხელს. პროგრამას შეუძლია ნახოს, შემდეგ თავში რასთან დაკავშირებითაა გამოთქმული შენიშვნები და მონიშნოს კანონპროექტის შესაბამისი პუნქტები არსში ასასახად. ეს პუნქტები, რომლებიც რეალურად კანონპროექტის შემადგენელი უმცირესი ტექსტობრივი სტრუქტურული ელემენტებია, სისტემის მეშვეობით დაუკავშირდება წინასწარ გამზადებულ შაბლონურ ფრაზებს და მოხდება არსის შედგენის სრული ავტომატიზაცია. განხილულ მაგალითში ეს ასე იქნებოდა: „წარმოდგენილი კანონპროექტი ითვალისწინებს თამბაქოს ნაწარმის ეტიკეტირების ახალ წესს, რომლის მიხედვითაც, ნაცვლად⁴² 3 სანტიმეტრისა, გამა-

⁴¹ ამ დასკვნის წინაპირობაა, რომ კანონისა და კანონის ნორმების სათაური სწორად იყოს შერჩეული. იხ. ამასთან დაკავშირებით კ. ფრაი/ლ. სირდაძე, კანონის ნორმების დასათაურება, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი 4/2019, 10.

⁴² სისტემამ იცის, რა რეგულაცია მოქმედებს ახლა და შეუძლია შეადაროს ის ინიცირებულ ვერსიას.

ფრთხილებელი წარწერა უნდა იყოს 3,1 სანტიმეტრი სიმაღლის უჯრაში განთავსებული“.

პროგრამისთვის ყველაზე მარტივია, დაადგინოს პროექტის არსი განმარტებითი ბარათის მიხედვით. სამართლის ინჟინერის მიერ განწერილი ალგორითმის შესაბამისად, სისტემას შეუძლია წაიკითხოს და ნახოს, თუ რა არის მითითებული განმარტებით ბარათში კანონპროექტის მიზნად⁴³, რა არის ის ცვლილება, რომელიც გამოიწვევს ბიუჯეტის საშემოსავლო წილის ზრდას⁴⁴ და ა. შ. ბუნებრივია, ეს შეუძლებელი იქნება, თუ განმარტებითი ბარათი არასწორადაა შედგენილი ინიციატორის მიერ. თუმცა, თუ მისი შედგენა მოხდება ამავე სისტემის გამოყენებით, პროგრამამ უკვე იცის, სად რა უმცირესი ტექსტობრივი ელემენტია გამოსახული და რატომ და ამით უფრო მარტივი ხდება არსის დადგენის პროცესის ავტომატიზაცია.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, ეს არის ის ალტერნატივა, როდესაც ხდება პროცესის სრული ავტომატიზაცია. ნაწილობრივი ავტომატიზაცია ყველა შემთხვევაში შესაძლებელია. სრული კი უფრო მეტ წინასწარ სამუშაოებს საჭიროებს სამართლის ინჟინერის მიერ, თუმცა ეს მხოლოდ ერთჯერადად იქნება საჭირო. შესაბამისი კოდის განწერის შემდეგ კი ყველა დასკვნის მომზადებისას უკვე ავტომატურად გამოისახება კანონპროექტის არსი შესაბამის თავში, რაც კიდევ უფრო მეტ დროს დაუზოგავს სპეციალისტს და მის რესურსებს მხოლოდ ისეთი ანალიზისა და გადანყვეტილებების მიღებისთვის შემოინახავს, რომელთა ავტომატიზირებაც შეუძლებელია.

დასკვნის შემდეგი თავის - საჯარო კონსულტაციების შედეგების - დასკვნაში ასახვის ავტომატიზაცია მეტად მარტივია. დღეს სპეციალისტები პარლამენტის ვებ გვერდზე გამოთქმულ შენიშვნებს აკოპირებენ დასკვნაში. ამის გაკეთება პროგრამასაც შეუძლია. მოხდება ვებ გვერდზე გამოთქმული შენიშვნების უმცირეს ტექსტობრივ სტრუქტურულ ელემენტებ

ადგენად გარდაქმნა და მათი ავტომატურად გამოსახვა შესაბამის ადგილზე დასკვნის ტექსტში.

დასკვნის შემდეგი თავის - კომიტეტის შეფასების - ავტომატიზაცია ყველაზე ნაკლებადაა შესაძლებელი, რადგანაც იგი რეალურად მოითხოვს სპეციალისტის - ადამიანის ანალიზსა და დასაბუთებას. მთელი პროცესის ავტომატიზირება სწორედ იმას ემსახურება, რომ სპეციალისტს დაუზოგოს დრო და სხვა რესურსები, რომ ისინი იურისტის ნამდვილ საქმიანობას მოახმაროს და არა ტექნიკურ დეტალებს. შესაბამისად გაიზრდება სამართლებრივი ანალიზის ხარისხი და სისწრაფე. თუმცა, რაღაც მხრივ, აქაც შესაძლებელია მცირედი ავტომატიზირება. თუ დასკვნის მომზადების პარალელურად ხდება შენიშვნების ფურცლის მომზადებაც, ნაცვლად დაკოპირებისა, შეიძლება ამ შენიშვნების ან მათი ნაწილის ავტომატურად გამოსახვა დასკვნის ამ თავშიც, შესაბამისი ავტორის მითითებით. მართალია ეს უმნიშვნელო ავტომატიზაციაა, მაგრამ ტექნიკურად ეს პროგრამისთვის მეტად მარტივი იქნება და სპეციალისტს წინასწარ ავტომატურად გამზადებული ექნება ის საკითხები, რომელთა ანალიზიც უნდა მოახდინოს.

მარტივია დასკვნის ბოლო ნაწილის შედგენის ავტომატიზირება. აქ მისათითებელი ყველა მონაცემი, როგორც ზემოთ აღინიშნა, უკვე შეყვანილია სისტემაში. აქვე უნდა მოხდეს იმ ინფორმაციის ასახვა, თუ რა გადანყვეტილება მიიღო კომიტეტმა საქართველოს პარლამენტის რეგლამენტის 107 V მუხლის მიხედვით - ცნო პლენარულ სხდომაზე განხილვისათვის მომზადებულად, არასაკმარისად მომზადებულად თუ მიუღებლად.

სამართლის ინჟინერის მუშაობის შედეგად შესაძლებელი ხდება კომიტეტის დასკვნის შედგენის სრული დიგიტალიზაცია და უმეტესი ნაწილის ავტომატიზაცია. როდესაც სპეციალისტი ხსნის დოკუმენტს, მას ყველაფერი უკვე დაწერილი ხვდება პროგრამის მიერ, გარდა იმ თავისა, სადაც უნდა აისახოს სამართლებრივი ანალიზი. აქაც უკვე მითითებულია ის პუნქტები, რომელზედაც უნდა გამახვილდეს ყურადღება. ეს ყველაფერი კი უდიდესი რესურსის

⁴³ შდრ. ნორმატიული აქტების შესახებ საქართველოს ორგანული კანონის 17 | ა.ა.ა) მუხლი.

⁴⁴ შდრ. ნორმატიული აქტების შესახებ საქართველოს ორგანული კანონის 17 | ბ.ბ) მუხლი.

დაზოგვის შესაძლებლობას იძლევა და ბევრად ამცირებს შეცდომის დაშვების რისკს. სამწუხაროდ, სპეციალისტების მიერ ინფორმაციის შეყვანისას ხშირად ხდება შეცდომის დაშვება კანონპროექტის დასათაურებაში, ინიციატორის დასახელებაში, თუ რომელი მოსმენით ხდება განხილვა და როდის გაიმართა კომიტეტის სხდომა.⁴⁵ ამიტომ უმჯობესია, პროგრამამ შეიყვანოს ყველა ეს მონაცემი და გამოთავისუფლებული დრო სპეციალისტმა კომიტეტის შეფასების უკეთ ფორმულირებას დაუთმოს.

დასკვნის მომზადების დიგიტალიზაციასა და ავტომატიზაციას კიდევ ერთი დადებითი მხარე აქვს. ის წარმოადგენს არა მხოლოდ პროგრამის პროდუქტს - დამზადებულ დოკუმენტს (Output), არამედ ასევე ინფორმაციის წყაროს (Input), რომელსაც პროგრამა გამოიყენებს შემდგომი პროცესების ავტომატიზაციისთვის. სისტემაში აისახება დასკვნის გაგზავნის თარიღი, რა შენიშვნები გამოითქვა, დაუჭირა თუ არა მხარი კომიტეტმა, რა არის ინიციატივის არსი და ა. შ. აღნიშნული ინფორმაციის გამოყენება შეიძლება ასევე სხდომის ოქმების შედგენისას ან სტატისტიკისთვის (რამდენი ინიციატივა იქნა უარყოფილი კომიტეტის მიერ 2020 წელს? კონკრეტული პარლამენტის წევრის მიერ მომზადებული რამდენი ინიციატივა იქნა მხარდაჭერილი იურიდიულ საკითხთა კომიტეტის მიერ გაზაფხულის სესიაზე? და ა. შ.).

ე) კანონპროექტის განხილვის ვადის გაგრძელება

სპეციალისტების სამუშაო დროის საკმაოდ დიდი ნაწილი ეთმობა კანონპროექტების განხილვის ვადების კონტროლსა და შესაბამის შემთხვევაში ვადის გაგრძელების შესახებ მიმართვების მომზადებას. წამყვანი კომიტეტის მიერ პროექტის დადგენილ ვადაში არგანხილვის შემთხვევაში ინიციატორს, რეგლამენტის 107 VI, VII მუხლით, უფლება აქვს, მოითხოვოს მისი

წამყვანი კომიტეტის დასკვნის გარეშე პარლამენტის პლენარული სხდომის დღის წესრიგში შეტანა. ამიტომ ბუნებრივია, რომ კომიტეტი განსაკუთრებული სიფრთილით ეკიდება განხილვის ვადებს. თუმცა გაუგებარია, რატომ უნდა სჭირდებოდეს იურისტი (ან რომელიმე დარგის სპეციალისტი) ვადების აღრიცხვასა და ვადის გაგრძელების შესახებ სტანდარტული წერილის მომზადებას. ერთი მხრივ, ბიუროსთვის გაგზავნილი მიმართვის ტექსტი თითქმის შაბლონურია, მეორე მხრივ კი მაინც ხდება ძალიან ხშირად შეცდომის დაშვება - მიმართვაში არასწორადაა მითითებული კანონპროექტის დასახელება, განხილვის ვადა, თუ რომელი მოსმენით ხდება განხილვა, დაშვებულია უამრავი გრამატიკული შეცდომა და ა. შ. ყველაზე ცუდ შემთხვევაში ხდება განხილვის ვადის გაშვება, როდესაც სპეციალისტს - უმეტესწილად, გადატვირთულობის გამო - გამორჩება კანონპროექტის განხილვის ვადის გასვლა. ასეთ დროს ან ბიურო უბრალოდ „თვალს ხუჭავს“ იმ ფაქტზე, რომ პროექტის განხილვის ვადა, რომლის გაგრძელებასაც ითხოვს კომიტეტი, უკვე გასულია, ან ხდება ე. წ. „უნყვეტობის“ (კვაზი-)არგუმენტის⁴⁶ მოშველიება. ყოფილა შემთხვევე-

⁴⁶ „უნყვეტობის“ არგუმენტი „შემუშავებულ“ იქნა საპარლამენტო პრაქტიკაში ერთ-ერთი კომიტეტის სპეციალისტების მიერ და ის გულისხმობს ვადის გაშვებულად არ მიჩნევას, თუ პროექტის განხილვის ბოლო დღესა და ბიუროსთვის მიმართვის დღეს შორის არ არსებობს „წყვეტა“ - ანუ ბიუროს წერილი ეგზავნება განხილვის ვადის ამონურვისთანავე - ე. ი. მომდევნო დღეს. მაგალითად, პროექტის განხილვის ვადა იყო 13 მარტის ჩათვლით. კომიტეტი ბიუროს მიმართავს 14 მარტს და აცნობებს, რომ ვერ მოხერხდა პროექტის განხილვა დადგენილ ვადაში და სთხოვს ვადის გაგრძელებას 2 კვირით. „უნყვეტობის“ არგუმენტის საფუძველზე, რადგანაც განხილვის ვადასა და ბიუროსთვის მიმართვას შორის არ ყოფილა წყვეტა, ეს ვადა გაშვებულად არ უდნა ჩაითვალოს. ეს (კვაზი-)არგუმენტი ეფუძნება იმ მოსაზრებას, რომ კომიტეტს დადგენილ ვადაში (მოცემულ შემთხვევაში 13 მარტის ჩათვლით) აქვს განხილვის უფლება და მხოლოდ მას შემდეგ უნდა მიმართოს ბიუროს, რაც სრულად ამონურავს ამ დროს. ხშირია შემთხვევა, როდესაც კომიტეტს არ შეუძლია წინასწარ განსაზღვრა, მოახერხებს თუ არა პროექტის განხილვას დადგენილ ვადაში (შეიძლება კანონპროექტი შეტანილ იქნეს კომიტეტის დღის წესრიგში და მაინც ვერ მოხერხდეს მისი განხილვა - კომიტეტის სხდომა გადაიდოს, კანონპროექტთა სიმრავლის გამო ვერ მოესწროს პროექტის განხილვა იმ დღეს, არ გამოცხადდეს ინიციატორი...). კომიტეტი არც არის ვალდებული, წინასწარ დაადგინოს, შეძლებს თუ ვერა 13 მარტს დღის ბოლომდე

⁴⁵ ძირითადად, ეს შეცდომა გამოწვეულია იმით, რომ სპეციალისტები ამჯობინებენ ძველი დოკუმენტების შაბლონად გამოყენებას, რა დროსაც ზოგჯერ დასკვნაში რჩება ეს ძველი ინფორმაცია.

ბიჯ, როდესაც ბიუროს სხვადასხვა სპეციალისტის მიერ ერთი და იმავე პროექტის ვადის გაგრძელებაზე ერთდროულად ორი მიმართვა გაეგზავნა. ეს ყველაფერი იმაზე მეტყველებს, რომ სპეციალისტები, მაგალითად, იურისტები, არ უნდა ხარჯავდნენ დროს ასეთ ტექნიკურ დეტალებზე, ხოლო, მეორე მხრივ, მიმართვა უნდა მომზადდეს ისე, რომ დაზღვეული იყოს პროექტის ვადის გასვლის გამორჩენა ან შეცდომა ვადის გაგრძელების შესახებ მიმართვის ტექსტში. სწორედ აქ იკვეთება დიგიტალიზაციისა და ავტომატიზაციის კიდევ ერთი უპირატესობა. მას შემდეგ, რაც ხდება პროექტის რეგისტრაცია ინციირებისას, სისტემაში ავტომატურად ხდება თარიღის მითითება. შესაბამისი თარიღის განწერა ხდება ასევე ყველა შემდგომ ეტაპზეც. შედეგად, სისტემამ იცის, როდის გადასცა კომიტეტს ბიურომ კანონპროექტი განსახილველად. სისტემაში ჩაშენებულია კალენდარი, რომელშიც მითითებულია ყველა სამუშაო და არასამუშაო დღე. შესაბამისად, პროგრამისთვის ძალიან მარტივია, გამოითვალოს, თუ როდის ინურება განხილვის ვადა. თუ განხილვის ვადის ამონურვამდე სისტემაში არ ხდება (ავტომატურად) ასახვა, რომ პროექტი განხილულ იქნა კომიტეტის სხდომაზე, სისტემამ იცის, რომ საჭიროა ვადის გაგრძელების შესახებ მიმართვის გენერირება. ავტომატურად ხდება არამარტო ამ დოკუმენტის შექმნის საჭიროების დადგენა (საჭიროებს თუ არა კანონი ვადის გაგრძელებას), არამედ თავად ამ დოკუმენტის შედგენაც. კანონის პროექტის სა-

თაური, ინციატორები, (საჭიროების შემთხვევაში) თემატიკა, განმხილველი კომიტეტი, რომელი მოსმენით ხდება განხილვა, როდემდე იყო განხილვის ვადა.... ეს ყველაფერი რეალურად უკვე განსაზღვრულია ჯერ კიდევ ინციატორის მიერ ინციირებისას ან ბიუროს მიერ. ანუ ეს ყველაფერი სისტემაში უკვე შეტანილია და პროგრამას ისლა დარჩენია, გამოსახოს ფურცელზე ისინი. რაც შეეხება დასაბუთებას, აქ სპეციალისტს შეუძლია სხვადასხვა ჩამონათვლიდან მიუთითოს გადავადების მიზეზი ან სტანდარტად აირჩიოს ერთ-ერთი, რომელიც მითითება ავტომატურად, თუ არ მოხდება სხვა რაიმე სპეციალური საფუძვლის მითითება. რეალურად, დასაბუთება მიმართვების უმრავლესობაში ისედაც შაბლონურია, რაც კიდევ უფრო ამარტივებს ავტომატიზაციის პროცესს. ხელმომწერი პირის იდენტიფიცირებაც - არჩევანის გაკეთება კომიტეტის თავმჯდომარესა და მის მოადგილეს შორის - მარტივად ხდება სისტემის მიერ, რადგანაც სისტემაში შეყვანილია ყველა კომიტეტის თავმჯდომარისა და მოადგილეების შესახებ ინფორმაცია და მათი მივლინებასა თუ შვებულებაში ყოფნის სტატუსიც ავტომატურად აისახება. შედეგად აბსოლუტურად ყველა სიტყვა, რომელიც ინერება მიმართვაში გამოსახვადია უმცირესი ტექსტობრივი სტრუქტურული ელემენტების⁴⁷ საშუალებით და შესაძლებელია მთლიანი დოკუმენტის ავტომატურად გენერირება. დოკუმენტი მზად არის, რომ მას გაეცნოს კომიტეტის თავმჯდომარე და სურვილის შემთხვევაში ლილაკზე ერთი დაჭერით დაეთანხმოს ბიუროსთვის მის გაგზავნას. ეს ზოგავს დროსაც და აბსოლუტურად გამორიცხავს დოკუმენტში შეცდომის შესაძლებლობას. იმის გათვალისწინებით, თუ რამდენი რესურსი იხარჯება კომიტეტში განხილვის ვადების სპეციალური აღნიშვნისთვის, ყოველდღიური კონტროლისთვის, მიმართვის შედგენისთვის და ხელმომწერის მიერ მონაცემების გადამოწმებისთვის, პროექტების სიმრავლიდან გამომდინარე, პროცესი, რომელსაც ყოველ დღე რამდენიმე საათი და, სულ მცირე, სამი პირის ჩართვა სჭირდება, ავტომა-

პროექტის განხილვას (ყოფილა შემთხვევები, როდესაც კომიტეტის სხდომა დაწყებულია ერთ საღამოს და დასრულებულია ღამით, როდესაც უკვე ახალი თარიღი იყო. მაგალითად, იურიდიულ საკითხთა კომიტეტის ერთ-ერთი სხდომა დაიწყო 2019 წლის 18 თებერვლის 21:00 საათზე და დასრულდა 2019 წლის 19 თებერვლის 1:19 საათზე). ასეთ დროს კომიტეტს უნდა ჰქონდეს უფლება, მომდევნო დღეს აცნობოს ბიუროს, რომ ვერ მოხერხდა სხდომაზე რომელიმე პროექტის დადგენილ ვადაში განხილვა და სთხოვოს ვადის გაგრძელება. მიუხედავად ამ დასაბუთებისა, „უნწყვეტობის“ არგუმენტი მაინც ხელოვნურია და მხოლოდ კვაზი-არგუმენტად შეიძლება შეფასდეს (თუმცა ფაქტია, რომ მას კანონშემოქმედებითი პრაქტიკა იცნობს. ნებისმიერ შემთხვევაში, ბიუროს გადანყვეტილებას აქვს ავტონომიური მოქმედება და მაშინაც კი, როდესაც ხდება გასული ვადის „გაგრძელება“, ბიუროს გადანყვეტილების ლეგალურობაში ეჭვის შეტანა შეუძლებელია).

⁴⁷ ბრაიდენბახი/გლატცი (სქ. 28), 2.

ტიზაციის შემდეგად მოითხოვს ნულ დროსა და ნულ სპეციალისტს, თანაც ხდება ყოველგვარი რისკებისგან დაზღვევა.⁴⁸ გარდა ამისა, სისტემაში შეტანილია ასევე რეგლამენტის ტექსტი და საჭიროების შემთხვევაში მარტივად შეიძლება მისი ავტომატურ რეჟიმში ციტირება.

8. განხილვა პლენარულ სხდომაზე

პლენარულ სხდომაზე პროექტის განხილვა დიგიტალიზებულია იმდენად, რამდენადაც ხმის მიცემა პარლამენტის წევრების მიერ ხდება ელექტრონულად. აღნიშნული იძლევა შესაძლებლობას, ავტომატურ რეჟიმში მოხდეს ხმების დათვლა და განსაზღვრა, მიღებულია თუ არა პროექტი შესაბამისი მოსმენით. ავტომატიზაციის შემდეგი საფეხური იქნებოდა პროგრამის მიერ პარლამენტის დადგენილების ავტომატურად შედგენა, რომელშიც ასახულია გადაწყვეტილება პროექტის შესაბამისი მოსმენით მიღების შესახებ. რადგანაც სისტემაში უკვე, დიდი ხანია, შეყვანილია ყველა მონაცემი პროექტთან დაკავშირებით, შესაბამისი წინაპირობის დადგომის შემთხვევაში - პროექტის მიერ ხმების საჭირო რაოდენობის მიღებისას - დადგენილების ტექსტის შედგენას ნამებიც კი არ დასჭირდებოდა და ეს ავტომატურ რეჟიმში მოხდებოდა.

თავის მხრივ, რადგანაც პროექტთან დაკავშირებული ყველა ნაბიჯი პარლამენტში შესრულებულია პროგრამის გამოყენებით, პარლამენტის წევრს აქვს შესაძლებლობა, ძალიან მარტივად გახსნას ნებისმიერი სასურველი (მათ შორის სტატისტიკური) ინფორმაცია, რო-

მელიც უკავშირდება არა მარტო ამ კანონპროექტს, არამედ მთლიანად საკანონმდლო პროცესს (მაგალითად, რამდენი სხვა პროექტი იქნა განხილული ბიუროზე ამ პროექტთან ერთად, რამდენია ისეთი პროექტი, რომელიც ინიცირებულია იმავე სუბიექტის მიერ ამ პროექტამდე, მაგრამ პლენარულ სხდომაზე ჯერ არ განხილულა და სხვა). ნებისმიერი სახის ინფორმაციის მოძიება იქნება უფრო მარტივი და არ იქნება საჭირო ყოველ ჯერზე მონაცემების თავიდან დამუშავება, რადგანაც ყველა მონაცემი უკვე შეტანილია სისტემაში და მზად არის ნებისმიერ საჭირო ადგილას გამოისახოს ყოველგვარი დროის გარეშე.

9. ენობრივი კორექტურა

რეგლამენტის 101 I კ) მუხლით, პარლამენტის პლენარულ სხდომაზე მესამე მოსმენით განხილვის შემდეგ დგება კანონპროექტის საბოლოო რედაქტირებული ვარიანტი. პროექტის ენობრივ კორექტურასა და რედაქტირებას საკუთარი სპეციფიკა გააჩნია და ეს პროცესი ისე უნდა წარიმართოს, როგორც კორექტორსა და რედაქტორს სურთ. დღეს სამუშაოს დიდი ნაწილი სრულდება ფურცელზე და არა ელექტრონულად. ეს მთლიანად იმაზეა დამოკიდებული, როგორ კითხულობს სპეციალისტი ტექსტს უკეთ და როგორ უფრო მარტივია მისთვის შეცდომის შემჩნევა. სურვილის შემთხვევაში შესაძლებელია პროცესის ნაწილობრივ ავტომატიზაცია. თუ კორექტორსა და რედაქტორს სურთ, შესაძლოა პროგრამას Machine Learning-ის მეშვეობით ასწავლონ გარკვეული გრამატიკული შეცდომების ამოცნობა და ან ავტომატურად გასწორება, ან სავარაუდო შეცდომად მონიშვნა. მაგალითად, ყველაზე ეფექტიანი იქნებოდა ეს კალკების ამოსაცნობად.

გარდა გრამატიკული შეცდომებისა, პროგრამის გამოყენება შეიძლება გარკვეული ტერმინების ამოსაცნობად. ეს მნიშვნელოვანია, მაგალითად, მაშინ, როდესაც კანონში მითითებულია, რომ შემდეგში ეს ტერმინი/სახელწოდება სხვაგვარად იქნება მოხსენიებული. ასეთ დროს მნიშვნელოვანია ამ პრინციპის დაცვა და ყველა მომდევნო მუხლში ამ შემოკლების გა-

⁴⁸ ამგვარად მომზადებულ დოკუმენტს ის დადებითი მხარეც გააჩნია, რომ მასში ასახული თითოეული უმცირესი ტექსტობრივი სტრუქტურული ელემენტის უკან დგას შესაბამისი ინფორმაცია, რომელიც მარტივადაა ხელმისაწვდომი. მაგალითად, თუ ბიუროზე დაისმება შეკითხვა გადავადების მიმართვასთან დაკავშირებით, კომიტეტის თავმჯდომარეს შეუძლია თითის ერთი დაჭერით გადავიდეს ბიუროს გადაწყვეტილებაზე პროექტის განხილვის დაწყების შესახებ, განმარტებით ბარათზე, წინა საკომიტეტო განხილვის დასკვნაზე, სავალდებულო კომიტეტების დასკვნებზე და ა. შ. როდესაც საკანონმდლო პროცესის ყველა საფეხურის დიგიტალიზაცია და შეძლებისდაგვარად ავტომატიზაცია მოხდება ერთი პროგრამის მეშვეობით, სემანტიკური ბმების შედგენა უმარტივესია და ესეც ავტომატურად მოხდება.

მოყენება. მაგალითად, საჯარო რეესტრის შესახებ კანონის პირველი მუხლის პირველ პუნქტში მითითებულია, რომ საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს მმართველობის სფეროში მოქმედი საჯარო სამართლის იურიდიული პირი – საჯარო რეესტრის ეროვნული სააგენტო შემდგომში მოხსენიებული იქნება, როგორც „სააგენტო“. შესაბამისად, პროგრამას ავტომატურად შეუძლია ამოიცნოს, რომ თუ ამ კანონის მომდევნო მუხლებში შედის ცვლილება და მითითებულია „საჯარო რეესტრის ეროვნული სააგენტო“, აღნიშნული წარმოადგენს ხარვეზს და უნდა ჩანაცვლდეს მხოლოდ ერთი სიტყვით „სააგენტოთი“. იმის გათვალისწინებით, რომ ასეთი შემოკლებები მრავალ კანონშია გამოყენებული, ასეთი შეცდომების ამოცნობა, საკმაოდ ბევრ დროს დაუზოგავდა სპეციალისტებს.

10. კანონის მიღება და გამოქვეყნება

საქართველოს კონსტიტუციის 46 I მუხლით პარლამენტის მიერ მიღებული კანონი 10 დღის ვადაში გადაეცემა საქართველოს პრეზიდენტს, ამავე მუხლის მე-7 პუნქტის მიხედვით კი კანონი ძალაში შედის ოფიციალურ ორგანოში მისი გამოქვეყნებიდან მე-15 დღეს, თუ იმავე კანონით სხვა ვადა არ არის დადგენილი. პროექტის პრეზიდენტისთვის გადაცემა და მისი გამოქვეყნება უკვე დიგიტალიზებულია და სინამდვილეში გულისხმობს შემდეგს: პარლამენტის იურიდიული დეპარტამენტის თანამშრომელი ტვირთავს საკანონმდებლო მაცნეს ვებ გვერდის სპეციალურ გრაფაში პროექტს, რომელზეც წვდომა მხოლოდ შეზღუდულ წრეს აქვს. ატვირთულ ტექსტს ხსნის პრეზიდენტის ადმინისტრაციის თანამშრომელი. პრეზიდენტის თანხმობის შემთხვევაში ადმინისტრაციის თანამშრომელი დასტურს აძლევს ატვირთულ პროექტს და ახლა მას საკანონმდებლო მაცნის თანამშრომელი ხსნის, რომელიც აქვეყნებს ვებ გვერდზე - ხდის კანონს საჯაროდ ხელმისაწვდომს.

ერთი შეხედვით, ეს საკმაოდ მარტივი და კომფორტული პროცესი ჩანს, მაგრამ დიგიტალიზაციას მთელ აზრს უკარგავს ერთი მცირე

დეტალი. პროგრამა, რომელშიც ხდება საკანონმდებლო მაცნეს ვებ გვერდზე პარლამენტის თანამშრომლის მიერ ატვირთვა, რეალურად მხოლოდ სხვა დოკუმენტიდან მასში ტექსტის კოპირების შესაძლებლობას იძლევა და არა ფაილის მიბმისას. კოპირებისას კი შეიძლება მოხდეს ელემენტარული შეცდომა, რაც ფაილის მიმაგრების შემთხვევაში გამოირიცხებოდა. მთავარი ის არის, რომ, სამწუხაროდ, კოპირების შემდეგ ტექსტი ისე ფორმატირდება, რომ შემთხვევით ზოგი ასო თავისით ეჭრება ან ზოგჯერ მთლიანი სიტყვაც კი იშლება. აღნიშნული ყოვლად გაუმართლებელია. ამიტომ პარლამენტის იურიდიული დეპარტამენტის თანამშრომლებს ტექსტის ატვირთვის შემდეგ უწევთ თითოეული ასოსა და სასვენი ნიშნის გადამოწმება. ეს ძალიან მნიშვნელოვანი და საპასუხისმგებლო საქმეა, მაგრამ ფუჭი. სპეციალისტი არ უნდა ხარჯავდეს დროს იმის გადამოწმებაში, ხომ არ გააქრო კანონის ტექსტიდან პროგრამამ რამე. ამიტომ დიგიტალიზაციის სათანადო დონის მისაღწევად უმნიშვნელოვანესია ამ პროგრამის დახვეწა. ავტომატიზაციის კუთხით, შესაძლებელია, პლენარულ სხდომაზე სათანადო ხმების მიღების შემთხვევაში ავტომატურად აიტვირთოს პროექტის საბოლოო სახე, როგორც ის მიიღო პარლამენტმა. აღნიშნული დროსაც დაზოგავდა და მექანიკური შეცდომის ალბათობასაც გამოირიცხავდა.

რაც შეეხება თავფურცელს, რომელზეც ხდება ხელმოწერა პროექტის პრეზიდენტისთვის გაგზავნამდე (საკანონმდებლო მაცნეს ვებ გვერდზე ატვირთვამდე), ამის დიგიტალიზაცია ძალიან მარტივია, იმის გათვალისწინებით, რომ ელექტრონული საქმისწარმოების პროგრამა უკვე დიდი ხანია წარმატებით მოქმედებს და შესაძლებელია ელექტრონული ხელმოწერის გამოყენება.

III. დიგიტალიზაციისა და ავტომატიზაციის შედეგები

იურიდიულ ლიტერატურაში არაერთხელ გამოთქმულა მოსაზრება, რომ უცნობია სამართლის სრული ავტომატიზაციისა და ალგორითმიზაციის შედეგები, რამაც შესაძლოა სამუ-

შაო ადგილების შემცირება გამოიწვიოს. თუმცა აღსანიშნავია ისიც რომ ხელოვნურ ინტელექტს არ გააჩნია სათანადოდ განვითარებული კოგნიტური აზროვნება⁴⁹, რასაც, თავის მხრივ, დაფარული დოგმატური საფუძველი გააჩნია, რომ კანონები და მათთან დაკავშირებული სოციალური პოლიტიკა მხოლოდ და მხოლოდ ადამიანს ხელენიფება, რაც ნაწილობრივ სიმართლეა. ამის საპირისპიროდ ტექნიკური სამუშაო, რომელზეც მნიშვნელოვანი ადამიანური რესურსი იხარჯება, უნდა აკეთოს ტექნიკამ.

1. დროისა და ხარჯების შემცირება

საქართველოს პარლამენტში საკანონმდებლო პროცესის დიგიტალიზაციისა და ავტომატიზაციის უმთავრესი შედეგი იქნება დროისა და სხვა რესურსების, მათ შორის, ხარჯების დაზოგვა. მაგალითად, გერმანიაში Logos პროგრამის გამოყენებით ფინანსთა ფედერალური სამინისტროს მიერ პროსპექტების გაცემის ღირებულება 100 000 ევროდან 10 000 ევრომდე შემცირდა⁵⁰. აღნიშნული არ უნდა იქნეს მოაზრებული ისე, თითქოს დანახარჯების ლიკვიდაცია ხდება პარლამენტში უკვე დასაქმებული მოხელეების ტექნოლოგიური სიახლით ჩანაცვლების გამო, არამედ, პირიქით, ყველა ის გაუთვალისწინებელი და ზედმეტი ხარჯი შემცირდება, რომელიც საკანონმდებლო საქმიანობის დროს ტექნიკურ სამუშაოს უკავშირდება.

მნიშვნელოვანია, რომ დიგიტალიზაციისა და ავტომატიზაციის პროცესი არა მხოლოდ დოკუმენტაციის მომზადების დროის ეკონომიურობისკენაა მიმართული, არამედ საკანონმდებლო პროცესს ყოველ ეტაპზე დროის თვალსაზრისით ბევრად უფრო კომპაქტურს ხდის, ვიდრე ეს მექანიკური სამუშაო პროცესის შემთხვევაშია.

2. მონაცემთა უნივერსალური ბაზა

ტექნოლოგიური რევოლუციის დამსახურებით, ინფორმაცია ისეთი ხელმისაწვდომი, როგორც დღესაა, არასდროს ყოფილა. უფრო მეტიც, სწორედ ამ ხელმისაწვდომობის გამო გახდა დიგიტალიზაციისა და ავტომატიზაციის პროცესები რეალობა.⁵¹ თუმცა, ყოველივე აღნიშნული აზრს კარგავს, თუ ინფორმაცია მისი მოცულობის მიუხედავად იმდენად გაფანტული იქნება კიბერსივრცეში, რომ მისი მოძიება არაგონივრულ დროს წაიღებს.

მონაცემთა უნივერსალური ბაზის შექმნა საქართველოს პარლამენტისთვის არ გულისხმობს, მისი არსებობის მანძილზე ყველა საკანონმდებლო აქტის და მასთან დაკავშირებული დოკუმენტის მოძიებასა და კონკრეტულ მყარ დისკებზე შენახვას. არამედ არსებული ბაზისა და ყოველი ახალი აქტის საფუძველზე, რომელიც უკვე დიგიტალიზებულია და ავტომატიზაციის საშუალებით არის შექმნილი, სისტემური და ურთიერთდაკავშირებული ბაზის შექმნას, სადაც მისაწვდომია ნებისმიერი ინფორმაცია ინიციატორის, კანონპროექტების, საინფორმაციო ბარათებისა და კომიტეტების შესახებ, რაც, შეიძლება ითქვას, საბოლოოდ პროდუქტის სახით ქმნის პარლამენტისთვის ინტეგრალურ დიდ მონაცემებს (Big Data).

3. შეცდომებისგან დაზღვევა

როდესაც ხდება დოკუმენტის ადამიანის მიერ დამუშავება, შეცდომის სრული გამორიცხვა შეუძლებელია. კოპირების შეცდომას, კანონპროექტის განხილვის ვადის გაგრძელების შესახებ მიმართვის გაგზავნის დავინყებას და ა. შ. შესაძლოა ბევრი უარყოფითი შედეგი მოჰყვეს. რადგანაც ავტომატიზაციის პროგრამა იყენებს უმცირეს ტექსტობრივ სტრუქტურულ ელემენტებს და ხდება მათი ავტომატური გამოსახვა, ასეთ შემთხვევაში შეცდომა სრულად

⁴⁹ F. A. Pasquale / G. Cashwell, Four Futures of Legal Automation, UCLA Law Review Discourse, Vol. 63, 2015, 45.

⁵⁰ ბრაიდენბახი/გლატცი (სქ. 28), 3.

⁵¹ რამაც, თავის მხრივ, მაგალითად, გოტფრიდ ლაიბნიცის სამართლებრივი არგუმენტაცია, როგორც ავტომატიზებული სუბსუმცია შექმნა იურისტებისთვის U. Pagallo / M. Durante, The Pros and Cons of Legal Automation and its Governance, European Journal of Risk Regulation, Vol. 7, Issue 2, 2016, 324.

გამორიცხულია, რაც ამ პროცესის კიდევ ერთი უმნიშვნელოვანესი დადებითი მხარეა.

IV. შეჯამება

პარლამენტში საკანონმდებლო პროცესი სხვადასხვა უწყებისა და სუბიექტების მიერ მრავალი სხვადასხვა ქმედების განხორციელებას გულისხმობს. ეს ყველაფერი ერთმანეთთან მჭიდროდაა დაკავშირებული. ხშირად ერთი სუბიექტის მიერ შესრულებულ სამუშაოს იმეო-

რებს და თავიდან აკეთებს სხვა. დიგიტალიზაციისა და ავტომატიზაციის დანერგვით მოხდებოდა ტექნიკური სამუშაოს ტექნიკის მიერ შესრულება. სხვადასხვა უწყება არ უნდა ხარჯავდეს დროს ერთი და იმავე ტექსტის თავიდან შედგენაზე. საკანონმდებლო პროცესში ლიგალტეკის დანერგვით დაიზოგება დრო და სხვა რესურსები. ამასთან, სრულიად გამოირიცხება დოკუმენტებში შეცდომის დაშვება, რაც მნიშვნელოვნად გააუმჯობესებს კანონშემოქმედებით საქმიანობას.